



# DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

---

Łódź, dnia 21 sierpnia 2017 r.

Poz. 3715

## **UCHWAŁA NR XXXV/113/2017 RADY MIEJSKIEJ W KOLUSZKACH**

z dnia 31 lipca 2017 r.

### **w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koluszki na lata 2016-2019**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446, zm.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1579 i poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 730 i poz. 935) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, zm.: Dz. U. z 2015 r. poz. 397, poz. 774 i poz. 1505, z 2016 r. poz. 1330, poz. 1887 i poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 1086) uchwała co następuje:

§ 1. Uchwała się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koluszki na lata 2016-2019” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Koluszek.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

Przewodnicząca Rady Miejskiej w Koluszkach

Anna Szostak

---

Załącznik do uchwały Nr XXXV/113/2017  
Rady Miejskiej w Koluszkach  
z dnia 31 lipca 2017 r.

---

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koluszki na lata 2016 - 2019

---

**Burmistrz Koluszek**

**GMINNY  
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI  
DLA GMINY KOLUSZKI  
na lata 2016 - 2019**

**Koluszki**

## Spis treści:

1. Wstęp.
  - 1.1. Cel i metoda opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2016-2019.
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki.
  - 2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z opracowaniami dla województwa łódzkiego.
    - 2.1.1. Relacje ze Strategią rozwoju województwa łódzkiego .
    - 2.1.2. Relacje z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego .
  - 2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim.
  - 2.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki i „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.
  - 2.4. Strategiczne cele polityki państwa w sferze rozwoju kultury, w tym ochrony zabytków.
  - 2.5. Krajowe uwarunkowania ustawowe i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury.
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Koluszki.
  - 3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych.
  - 3.2. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu.
  - 3.3. Zabytki ruchome.
  - 3.4. Krajobraz kulturowy.
  - 3.5. Zabytki archeologiczne.
  - 3.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.
    - 3.6.1. - Wynikające z opracowań strategicznych odnoszących się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.
    - 3.6.2. - Wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.
    - 3.6.3. - Wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy.
4. Diagnoza stanu zabytków i dziedzictwa kulturowego .
5. Realizacja zadań Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015.
6. Założenia programowe w zakresie opieki nad zabytkami na lata 2016-2019.
7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.
8. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.
9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016-2019.

Załącznik do programu: Potencjalne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

## 1. Wstęp

Gmina Koluszki administracyjnie położona jest w centrum województwa łódzkiego, w powiecie łódzkim wschodnim. Obszar gminy leży w północno - wschodniej części powiatu i graniczy od północy z gminami Brzeziny, Rogów i Jeżów, od wschodu z gminami Żelechlinek i Budziszewice, od południa z gminami Ujazd i Rokiciny, od zachodu z gminami Brójce i Andrespol.

Siedzibą władz powiatowych jest miasto Łódź.

Gmina Koluszki leży w południowo - wschodniej części Nizin Środkowopolskich, w obszarze południowo - zachodniego Mazowsza.

Pod względem ukształtowania powierzchni obszar gminy jest urozmaiconą hipsometrycznie falistą wysoczyzną morenową i wodnolodowcową (200 - 210 m n.p.m.) o spadku z zachodu na wschód i północny wschód. Większe obniżenia występują w dolinach rzek Mrogi, Rawki i Piasecznicy (170 - 190 m n.p.m.).

Przez teren gminy przebiegają, mające duże znaczenie dla rozwoju gospodarczego obszaru, magistralna linia kolejowa Warszawa - Katowice oraz linia kolejowa pierwszorzędna Łódź - Tomaszów Mazowiecki.

Na terenie opracowania wydzielają się trzy struktury funkcjonalno-przestrzenne - obszar miasta Koluszki, wschodnia część gminy o charakterze rolnym, ze znaczącymi terenami przyrodniczymi oraz jej część zachodnia o charakterze rolnym z obszarami przyrodniczymi i terenami mieszkalnymi i rekreacyjnymi.

W skład gminy wchodzi miasto Koluszki i miejscowości zorganizowane w 25 sołectwach: Będzelin, Borowa I, Borowa II, Długie-Turobowice, Lisowice-Erazmów, Felicjanów, Gałków Duży, Gałków Mały - Wschód, Gałków Mały - Zachód, Gałkówek - Parcela, Jezioro, Katarzynów-Zygmuntów, Kaletnik, Kazimierzów, Przanowice, Stary Redzeń, Nowy Redzeń, Słotwiny, Regny, Różyca-Żakowice, Stamirowice-Leosin, Stefanów, Świny, Wierchy, Zielona Góra.

W strukturze użytkowania powierzchni ziemi użytki rolne zajmują 48,1 %, a lasy i zadrzewienia 40,2 % powierzchni gminy.

Na zasób kulturowy gminy składają się układy przestrzenne, obiekty, układy zieleni oraz stanowiska archeologiczne.

Dominującą rolę w krajobrazie gminy odgrywają przestrzenne struktury liniowe - ciągi linii kolejowych, obiekty i zespoły zabudowy tradycyjnej, w tym zabudowa osiedla mieszkaniowego pracowników kolei oraz zabytki techniki związane z koleją, nadające miastu indywidualną cechę, wyróżniającą go z otoczenia.

Gminny program opieki nad zabytkami, stanowiący instrument koordynacyjny wdrażania gminnych polityk przestrzennych, powinien przyczynić się do istotnej poprawy stanu zasobów gminnego dziedzictwa kulturowego poprzez określenie działań edukacyjnych, organizacyjnych i finansowych oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego.

### 1.1. Cel i metoda opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2016 – 2019

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2016 – 2019 jest trzecim, kolejnym opracowaniem wynikającym z przepisów art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446, z 2015 r., poz. 397, poz. 774, poz. 1505, z 2016 r., poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948 z 2017 r., poz. 60), sporządzonym dla obszaru gminy w jej granicach administracyjnych, a odnoszącym się do zasobu i uwarunkowań funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy.

Zgodnie z zapisami wspomnianej wyżej ustawy, celem Programu jest między innymi określenie zasad finansowania i organizacji działań ochronnych wobec dziedzictwa kulturowego, a także działań edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności. Tak więc wynikiem działania Programu będzie poprawa stanu dziedzictwa kulturowego gminy, w sferze gospodarczej wytworzenie markowego produktu turystycznego wykorzystującego zabytki i krajobraz kulturowy, a w sferze społecznej – akceptacja i zrozumienie mieszkańców gminy dla działań związanych z utrzymaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego.

Wobec upływu terminu obowiązywania Programu, przystąpiono do sporządzenia kolejnego Programu – na lata 2016 – 2019.

Uznano, że zachowane zostaną przyjęte w Programie na lata 2012 – 2015 cele gminnego programu opieki nad zabytkami, jako wymagające znacznie dłuższego, niż czteroletni, okresu realizacji. Zakłada się, że w niniejszym Programie i następnych, cele te będą sukcesywnie realizowane.

Wobec powyższego Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2016 – 2019 stanowi kontynuację i swoistą aktualizację Programu opracowanego na lata 2012 – 2015 przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi.

W niniejszym Programie wykorzystano Gminną ewidencję zabytków dla gminy Koluszki wykonaną przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w czerwcu 2007 r., zaktualizowaną w trakcie prac nad tym Programem.

## **2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki**

### 2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z opracowaniami dla województwa łódzkiego

#### 2.1.1. Relacje ze Strategią rozwoju województwa łódzkiego

W strategii rozwoju województwa łódzkiego 2020<sup>1</sup> główny cel rozwoju regionu łódzkiego – misja została zdefiniowana następująco:

**Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju, opartej na współpracy gospodarczej, budowaniu więzi społecznych oraz tożsamości regionalnej**

Strategia zakłada następujące główne wyzwania dla regionu:

- restrukturyzacja technologiczna gospodarki,
- kreatywny kapitał ludzki,
- konkurencyjność łódzkich uczelni,
- rozwój głównych ośrodków miejskich i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich,
- sprawne powiązania transportowe,
- dostęp do dobrej jakości usług publicznych,
- zmniejszenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego,
- rozwój kapitału społecznego i wzmocnienie tożsamości regionalnej,
- ochrona zasobów przyrodniczych.

Tak określone wyzwania sformułowane dla realizacji misji rozwoju województwa łódzkiego zawierają w sobie następujące elementy ochrony i opieki nad zabytkami oraz ich wykorzystania:

- kształtowanie i poprawa ładu przestrzennego oraz intensyfikacja procesów rewitalizacji,
- tworzenie warunków dla rozwoju kapitału społecznego i poczucia tożsamości regionalnej wzmacniającego integrację wewnątrz województwa,
- ochrona stanu i poprawa jakości środowiska przyrodniczego, oraz racjonalne wykorzystanie jego zasobów i różnorodności kulturowej jako potencjału rozwojowego dla turystyki.

W odniesieniu do Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, który obejmuje Gminę Koluszki określono cel strategiczny:

**Spójny, dynamiczny i konkurencyjny obszar rozwoju funkcji metropolitalnych, współtworzący krajowy system metropolii oraz wpisujący się w proces rozwoju bipolarnego układu metropolitalnego Łódź – Warszawa**

Wśród strategicznych kierunków działań dla Łódzkiego Obszaru metropolitalnego następujące dotyczą sfery ochrony zabytków i zasobów kulturowych:

<sup>1</sup> Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 przyjęta Uchwałą Nr XXXIII/644/13 z dnia 26.02.2013 r.

- wspieranie działań związanych z rozwojem gospodarki kreatywnej, opartych na unikatowym potencjale wyższych uczelni artystycznych, w zakresie sztuki i kultury, w tym przemysłu filmowego i muzycznego, mediów, wzornictwa i projektowania,
- wspieranie istniejącej bazy instytucji kultury wyższej oraz wspieranie funkcji symbolicznych i wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej,
- wspieranie przedsięwzięć rewitalizacyjnych w strefach śródmiejskich miast, szczególnie dziedzictwa przemysłowego,
- wspieranie działań na rzecz budowania zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i atrakcyjności środowiska przyrodniczego.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami gminy Koluszki rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- podjęcie działań rewitalizacyjnych na terenie Koluszek, a tym samym poprawa warunków zamieszkania i estetyki przestrzeni miasta,
- włączenie lokalnych działań na rzecz rewitalizacji w działania na obszarze całego Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego,
- zwiększenie rangi i akceptacji społecznej dla spraw związanych z ochroną zabytków, dziedzictwa kulturowego i jego znaczenia dla rozwoju gminy,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania, w tym z jego przeszłością,
- ułatwienia w poszukiwaniu inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów i obszarów zabytkowych,
- ułatwienie partycypacji w wykorzystaniu europejskich programów operacyjnych,
- wykorzystanie atrakcyjnego pod względem krajobrazowym i przyrodniczym otoczenia gminy dla jej rozwoju gospodarczego, a szczególnie ruchu turystycznego.

#### 2.1.2. Relacje z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego<sup>2</sup> (i jego aktualizacja) za nadrzędny cel polityki zagospodarowania przestrzennego województwa uznają:

**Kształtowanie struktury funkcjonalno - przestrzennej województwa, warunkującej dynamizację rozwoju zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju poprzez:**

- wykorzystanie cech położenia w centrum Polski,
- wykorzystanie endogenicznego potencjału regionu,
- trwale zachowanie środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego,
- dążenie do budowy wewnętrznej spójności regionu.

Plan uznaje, że do największych problemów w ochronie i kształtowaniu dziedzictwa kulturowego należą:

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie w obszarach miast historycznych i krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu obszarów zdegradowanych wymagających rewitalizacji,

<sup>2</sup> Zatwierdzony uchwałą Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XX/1648/10 z dnia 21 września 2010 r.

- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnych ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami,
- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W przyjętej aktualizacji plan uznaje środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe za istotne elementy, na których oparto rozwój województwa. Zakłada, że ich ochrona, racjonalne wykorzystanie i podniesienie jakości wpłyną na kształtowanie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego do życia. Tak rozumianą problematykę ochrony zabytków i kształtowania krajobrazu kulturowego plan uwzględnia min. w stwierdzeniach zawartych w rozdziale pt. „Środowisko przyrodnicze i kulturowe”.

„Kolejnym elementem, na którym oparto rozwój województwa, są jego walory przyrodnicze i kulturowo-turystyczne, tworzące system powiązań środowiskowych i kulturowych. Zakłada się, że ich ochrona, racjonalne wykorzystanie i podniesienie jakości wpłyną na kształtowanie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego do życia (...) Szczególnie istotne dla kształtowania i zachowania tożsamości regionalnej są zachowanie i ochrona materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych województwa wraz z jego krajobrazem kulturowym. W tym celu zakłada się kształtowanie pasm kulturowo-turystycznych, stanowiących powiązania pomiędzy kulturowymi obszarami węzłowymi (regionami etnograficznymi), stworzenie sieci unikatowych ośrodków historycznych i poddanie ich działaniom rewitalizacyjnym oraz objęcie ochroną najcenniejszych obiektów i obszarów województwa w formie pomników historii i parków kulturowych. Zakłada się także, że wybitne dzieła i dorobek współcześnie żyjących pokoleń zostaną objęte formą ochrony poprzez uznanie za dobra kultury współczesnej. Działania te w powiązaniu z rozwojem różnych form turystyki i stworzeniem systemu szlaków turystycznych wpłyną bezpośrednio na wzrost atrakcyjności turystycznej województwa oraz przyczynią się do kształtowania rozpoznawalnej marki turystycznej regionu”.

Wynikające z ustaleń aktualizacji planu zagospodarowania przestrzennego województwa uwarunkowania funkcjonowania dziedzictwa kulturowego Gminy Kozłowa to:

- objęcie obszaru gminy granicami Aglomeracji Łódzkiej,
- położenie w paśmie wzmożonej urbanizacji i aktywności gospodarczej,
- uprzywilejowane położenie w układzie komunikacyjnym województwa,
- uwzględnienie wśród elementów, na których oparto rozwój województwa - lokalnych uwarunkowań przestrzennych oraz zasobów,
- wsparcie dla przeciwdziałania degradacji środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy,
- eksponowanie walorów kulturowych gminy w połączeniu z walorami krajobrazowymi sąsiadujących obszarów.



## 2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim<sup>3</sup>

Wojewódzki program opieki nad zabytkami sporządzany jest co 4 lata przez zarząd województwa. Program wykonany z uwzględnieniem celów analogicznych, jak i w programie gminnym, przyjmowany jest do realizacji przez sejmik wojewódzki po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami zarząd województwa co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, przedstawiane sejmikowi województwa. Jednocześnie sprawozdanie takie jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim jako priorytet rozwojowy i cel strategiczny programu określa:

**Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej**

Celem polityki przestrzennej określonym w programie jest:

**Kształtowanie nowych struktur przestrzennych w sposób harmonijny i umożliwiający ochronę dziedzictwa i krajobrazu kulturowego**

A województwo łódzkie ma w dalszym ciągu funkcjonować jako:

**Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa**

Tak sprecyzowany cel strategiczny będzie wymagał podejścia systemowego, współpracy i zaangażowania działających na terenie województwa jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych odpowiedzialnych za ochronę zabytków, jednostek kulturalnych, naukowych i oświatowych, instytucji i organizacji pozarządowych oraz użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych, w tym instytucji komercyjnych. Program podkreśla kompleksowe podejście do procesów rewitalizacji, tj. uwzględnienie aspektów: zjawiska gospodarcze, społeczne, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne, czy techniczne. Przyjmuje się, że ze względu na przemiany społeczne, przestrzenne i gospodarcze głównym problemem i działaniem priorytetowym będzie „rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi”. Jako działania wspierające rewitalizacja obszarów województwa łódzkiego wskazano następujące działania wspomagające:

- poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- kreowanie różnorodności kulturowej,
- edukację kulturową mieszkańców,
- cyfryzację zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie.

<sup>3</sup> Przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego Uchwałą Nr XXV/319/16 z dnia 21.06.2016 r.

I działania uzupełniające:

- stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych.

Powyższe cele i działania wpisują się w misję programu, którą jest:

**Prowadzenie polityki zarządzania dziedzictwem kulturowym nakierowanej na rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi, poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych i ich społecznych funkcji. Polityka ta będzie oparta o partnerską wielopodmiotową współpracę, kształtowanie świadomości społecznej i promocję różnorodności kulturowej.**

W programie wyznaczono 3 następujące „Cele i działania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016–2019”:

Cel operacyjny 1. Regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym.

Działanie uzupełniające: Stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym.

Działanie wspomagające: Cyfryzacja zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim.

Cel operacyjny 2. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego.

Działanie podstawowe: Rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi (priorytet na lata 2016 – 2020)

Działanie wspomagające: Poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych.

Działanie uzupełniające: Poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych.

Cel operacyjny 3. Tożsamość kulturowa regionu.

Działanie wspomagające 1. Kreowanie różnorodności kulturowej.

Działanie wspomagające 2. Edukacja kulturowa mieszkańców województwa.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- ułatwienie dostępu do zdigitalizowanych zasobów kulturowych, w tym informacji o trwałych dobrach kultury,
- współpraca o zasięgu wojewódzkim w zakresie rewitalizacji cennych kulturowo obszarów gminy,
- połączenie ochrony zabytków z rozwojem gospodarczym i z rewitalizacją społeczną gminy,
- włączenie placówek naukowych oraz organizacji pozarządowych w działania na rzecz poprawy kondycji oraz upowszechniania wiadomości o środowisku kulturowym gminy,
- ułatwienie dostępu do funduszy pomocowych Unii Europejskiej przeznaczonych na działania rewitalizacyjne.

### 2.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki i „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”<sup>4</sup>

Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej państwa. Dobra kultury, w tym zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania współczesnego, przyjaznego otoczenia człowieka.

Krajowy program jest opracowywany na cztery kolejne lata. Tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują katalogu wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w Polsce. Część rozwiązań na rzecz ochrony zabytków przewidziano w formie zadań do wypracowania w procesie wdrażania Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 – z perspektywą włączenia uzgodnionych rozwiązań do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2018–2022.

Jednym ze strategicznych założeń Krajowego programu (przyjętych na etapie prac nad dokumentem i odzwierciedlonych w brzmieniu jednego z celów szczegółowych) jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest ono wyrazem przekonania, że jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić przede wszystkim dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków.

Uznano, że w latach 2014 – 2017 zadaniem głównym polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest:

<p style="text-align: center;"><b>Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków</b></p>
--

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe oraz odpowiadające im kierunki działań:

1. Cel szczegółowy: wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce.  
Kierunki działań:
  - a. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C).
  - b. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.
  - c. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.
  - d. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
  - e. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
  - f. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C).
  - g. Realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

<sup>4</sup> Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”

2. Cel szczegółowy: wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków.

Kierunki działań:

- a. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
- b. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
- c. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
- d. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Cel szczegółowy: tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Kierunki działań:

- a. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005.
- b. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
- c. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
- d. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

W Krajowym programie uwzględniono również następujące zagadnienia horyzontalne - tematy wiodące:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych,
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych,
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

W kontekście tego ostatniego zagadnienia horyzontalnego w dokumencie podkreślono że za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa (wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz Generalny Konserwator Zabytków), jak również jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (tekst jednolity: Dz.U. z 2016 r., poz. 446, z późn. zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

#### 2.4. Strategiczne cele polityki państwa w sferze rozwoju kultury, w tym ochrony zabytków

Zostały one określone w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz w Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

Przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. „Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013” oraz „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęte w 2005 r. zawiera strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Dokumenty te tworzą ramy dla mecenatu państwa w zakresie kultury, polityki kulturalnej kraju funkcjonującej w warunkach rynkowych. Uwzględniają również kolejne perspektywy programowania unii europejskiej.

W dokumentach powyższych sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny / nadrzędny: Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach

Cele cząstkowe / uzupełniające:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym szczegółowo odpowiadają opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury:

1. Czytelnicтво i sektor książki NPK Promocja czytelnictwa i rozwój książki.
2. Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego.
3. Instytucje artystyczne i promocja twórczości NPK Rozwój instytucji artystycznych.
4. Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców – NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych.
5. Sztuka współczesna NPK Znaki Czasu.

Jednym z obszarów priorytetowych jest Dziedzictwo Kulturowe Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego. Celem strategicznym tego programu jest ochrona i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami częściowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicą.

Działania planowane w ramach programu ochrony zabytków dla Gminy Koluszki wpisują się w powyższe cele częściowe.

## 2.5. Krajowe uwarunkowania ustawowe i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

1. Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, z 2015 r., poz. 397, poz. 774, poz. 1505, z 2016 r., poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948, z 2017 r., poz. 60),
2. Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - *Prawo ochrony środowiska* (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 519, poz. 785, poz. 898, poz. 1089),
3. Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 2134, poz. 2249, poz. 2260, z 2017 r., poz. 60, poz. 132, poz. 1074),
4. Ustawie z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 353, poz. 831, poz. 961, poz. 1250, poz. 1579, poz. 2003, z 2017 r., poz. 820),
5. Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 2147, poz. 2260, z 2017 r., poz. 624, poz. 820),
6. Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1073),
7. Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – *Prawo budowlane* (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 290, poz. 961, poz. 1165, poz. 1250, poz. 2255).

Zgodnie z art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków polega m.in. na:

1. Zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.
2. Zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

3. Udaremnianiu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.
4. Przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków.
6. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W ustawie wskazano też dostępne formy ochrony zabytków, którymi mogą być:

1. Wpis do rejestru zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii.
3. Utworzenie parku kulturowego.
4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (o znaczeniu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym) lub decyzji o warunkach zabudowy.

Formami ochrony zabytków, w myśl art. 6 są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W ustawie wskazano w art. 18 i 19 relacje między ochroną zabytków, a innymi dokumentami. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji (...) studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W (...) planach i studiach, o których mowa w ust.1, w szczególności:

1. Uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
2. Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
3. Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia,
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 3) parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

W studium i planie, o których mowa w ust.1, ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Według art. 22 ust. 4 i 5 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.



### 3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Koluszki

#### Historia miasta

Historia Koluszek sięga końca XIV wieku. Pierwsza wzmianka o nich pochodzi z 1399 roku, kiedy to Coluszcowice zostały zarejestrowane w Sądowych Księgach Brzezin. Na przełomie XIV i XV wieku przez Koluszki przechodził ważny szlak handlowy zwany bałtycko - ruskim, wiodący od Łęczycy, przez Brzeziny, Koluszki, Inowłódz, Opoczno do Sandomierza.

Istnieje kilka hipotez dotyczących nazwy osady.

Jedna z nich głosi, że pierwszym właścicielem miejscowości był Koluch, a następnie jego syn Koluszek.

Inna wersja głosi, że nazwa Koluszki pochodzi od ryby zwanej "koluszka", która stanowiła bogactwo pobliskich stawów i rozlewisk. W przeszłości obszary, na których znajduje się miasto, były silnie zalesione. Z tego okresu nie ma dokładniejszych danych na temat osady, nieznana jest również liczba jej mieszkańców. Pierwsze dane o społeczności Koluszek pochodzą dopiero z 1775 roku - żyło tu 141 osób w 19 domach. Wiadomo, że najstarszą częścią Koluszek są tzw. "Koluszki Stare".

Kolejny zapis o Koluszkach pojawia się w 1790 roku. Wówczas w najstarszej części osady znajdowały się 23 domy, a także młyn, browar, karczma i tartak. W latach 1797 - 1846 w pobliżu osady powstały cztery czynszowe kolonie kolonistów niemieckich, w których zamieszkiwało 20 rodzin. Osady te to Katarzynów, Felicjanów, Stefanów i Słotwiny.

Od 1831 roku powstała nowa osada stanowiąca część Koluszek - Kowalszczyzna, w której istniał już folwark i kolonia. Pod koniec XIX w. wspomniane wyżej osady kolonistów niemieckich weszły w skład Koluszek.

Większego znaczenia Koluszki nabrały wraz z realizacją kolei Warszawsko - Wiedeńskiej w latach 1840 - 1846 r., kiedy to we wrześniu po trasie z Koluszek do Piotrkowa Trybunalskiego przejechał pierwszy pociąg. Z Koluszek także poprowadzono w listopadzie 1865 roku tor kolejowy łączący Łódź z linią Warszawsko - Wiedeńską. Znaczenie koluszkowskiego węzła kolejowego wzrosło jeszcze bardziej w 1885 roku - po połączeniu Koluszek ze Skarżyskiem Kamienną przez Tomaszów Mazowiecki oraz po wybudowaniu linii kolejowej do Łodzi Kaliskiej i połączeniu jej z Pabianicami, Zduńską Wolą, Kaliszem i Poznaniem.

Od tej pory po obu stronach linii kolejowej zaczęły rozwijać się osiedla mieszkaniowe. Początkowo rozwój miasta był chaotyczny - ulice nie miały uzbrojenia oraz utwardzonej nawierzchni. Jednak dobre połączenie komunikacyjne Koluszek z większymi ośrodkami miejskimi miało pozytywny wpływ na ich rozwój. Dla obsługi kolei wybudowano budynek stacji, wieżę ciśnień oraz towarzyszące im budynki ceglane, a także budynki mieszkalne - osiedle dla kolejarzy. Ulice Brzezińska i 3 Maja stały się najważniejszymi ulicami miejscowości. W rejonie dworca kolejowego wytworzyło się centrum Koluszek.

Według danych z 1883 roku w osadzie mieszkało 399 mieszkańców. Zatrudnieni byli oni przede wszystkim jako pracownicy kolei oraz w usługach i handlu.

W połowie lat 90. XIX w. rozpoczęto budowę neogotyckiego kościoła parafialnego, który poświęcony został w 1904 r. - powstała w Koluszkach parafia rzymsko - katolicka pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP.

Zorganizowano także Ochotniczą Straż Pożarną oraz wzniesiono strażacką remizę. Po wschodniej stronie miasta powstało nowe targowisko.

Początek XX w. był dla Koluszek okresem bardzo korzystnym. Postępowały tu procesy przyczyniające się do urbanizacji osady. Wybudowano wiele obiektów handlowych, przemysłowych i mieszkaniowych. W tym okresie rodziny kolejarские stanowiły około

połowy liczby mieszkańców. Pozostałą grupę stanowili kupcy, rzemieślnicy, rolnicy oraz osoby wyjeżdżające do pracy do Łodzi. W 1911 r. powołano do działania Szkołę Powszechną Nr 1 przy ul. 3 Maja.

Wybuch wojny w 1914 roku zahamował na kilka lat proces rozwoju przestrzennego Koluszek i odsunął na wiele lat możliwość uzyskania przez osadę praw miejskich.

Duży wpływ na rozwój miejscowości po I wojnie światowej miał dalszy rozwój komunikacji kolejowej. Głównymi środkami utrzymania była praca na kolei, handel i praca w przemyśle. Kolej umożliwiła Koluszkom pełnienie funkcji ponad lokalnej obsługi ludności. W tym czasie powstały w nich 2 tartaki, parowozownia w Słotwinach, wytwórnia ciśnieniomierzy, Kasa Spółdzielcza i Spółdzielnie Spożyców "Społem", urząd pocztowy, kino, restauracja, wiele sklepów, a także cegielnia.

Koło Polskiej Macierzy w 1917 roku utworzyło Koedukacyjne Gimnazjum i Liceum Humanistyczne. W okresie międzywojennym otwarto również Szkołę Powszechną Nr 2 przy ul. Tadeusza Kościuszki. Do 1921 roku w Koluszkach działał też Wiejski Sąd Pokoju dla 4-ech gmin.

Na obrzeżach Koluszek realizowano zabudowę jednorodzinną i letniskową. Na ogólną liczbę 15 tysięcy mieszkańców zamieszkałych w latach 30 w granicach gmin Długie i Gałkówek, w miejscowości Koluszki mieszkało 3557 osób.

Przed wybuchem II wojny światowej Koluszki osiągnęły stan rozwoju typowy dla dużej osady miejskiej. Jednak pomimo dość znacznego wzrostu liczby ludności nadal nie posiadały praw miejskich i podlegały administracyjnie dwóm gminom wiejskim - Długie i Gałkówek.

W 1936 roku na posiedzeniu Sejmiku Powiatowego w Brzezinach podjęto decyzję o wystąpieniu do władz wojewódzkich o nadanie Koluszkom praw miejskich. W 1937 roku przystąpiono do pomiarów obszarów pod przyszłe miasto. Jednak przed wybuchem II wojny światowej nie zdołano zakończyć tych prac - wykonano jedynie orientacyjną mapę terenów, które miało obejmować przyszłe miasto. Przed 1940 r. rozbudowano sieć energetyczną i telefoniczną.

We wrześniu 1939 r. lotnictwo niemieckie zbombardowało węzeł kolejowy Koluszki i stację kolejową w Słotwinach. Bomby zburzyły także Urząd Pocztowy oraz budynki Gimnazjum i Liceum oraz Szkoły Podstawowej Nr 1. Zniszczeniu uległo kilka budynków mieszkalnych.

Od początku października 1939 r. część powiatu brzezińskiego z Koluszkami znalazła się w granicach Generalnej Guberni. Dla sprawniejszego administrowania tym obszarem władze niemieckie stworzyły w Koluszkach tzw. Tymczasowy Zarząd Gminny.

W getcie mieszczącym się na terenie Kowalszczyzny, istniejącym od kwietnia 1940 do października 1943 r., w chwili jego likwidacji przebywały 1023 osoby przesiedlone z Koluszek oraz okolicznych gmin.

Mieszkańcy Koluszek poddawani byli różnym formom represji wprowadzanych przez okupantów niemieckich: pracy przymusowej, łapanikom na dworcu kolejowym, aresztowaniom, wywozom do obozów. Pomnik poświęcony upamiętnieniu mieszkańców miasta i gminy Koluszki poległych i pomordowanych przez hitlerowców w latach 1939 - 1945 odsłonięto przy zbiegu ulic Brzezińskiej i 3 Maja w 1989 r.

Wyzwolenie Koluszek spod okupacji hitlerowskiej nastąpiło 18 stycznia 1945 roku. W tym samym dniu utworzono Komitet Obywatelski. Inicjator zebrania założycielskiego - Włodzimierz Mikołajewski wybrany został tymczasowym burmistrzem. Powołano również sołtysów dla wsi wchodzących w skład Koluszek oraz milicję obywatelską. Przystąpiono do uruchomienia szkolnictwa podstawowego, które swoją działalność rozpoczęło 1 lutego 1945 r. Komitet Obywatelski zaczął funkcjonować jako Rada Narodowa Miasta, mimo, że Koluszki nadal nie posiadały praw miejskich. W wyniku szybkiego zaludniania się

miejsowości, według wstępnego spisu ludności w kwietniu 1945 roku, na jej terenie mieszkało 6874 osób.

Koluszki prawa miejskie uzyskały po II wojnie światowej odpowiednio do postanowień Zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 1 kwietnia 1949 r. W Koluszkach było już wtedy 5 średnich przedsiębiorstw przemysłowych, 65 sklepów i sklepików, zawód urzędnika wykonywało 489 osób, robotników dojeżdżających do pracy było 195 osób, robotników przemysłowych 205.

Zmiany, które nastąpiły po podniesieniu rangi Koluszek w systemie osadniczym miały dla miasta bardzo duże znaczenie. Dla rozwiązania problemu braku mieszkań w mieście w 1964 roku zorganizowano Spółdzielnię Mieszkaniową. Ważnym przedsięwzięciem dla jego rozwoju przestrzennego było wybudowanie w 1975 roku wiaduktu nad torami kolejowymi, który znacznie ułatwiał przejazd i przejście dla wzmożonego ruchu kołowego i pieszego. Przy Zakładzie Odlewniczym wybudowano ciepłownię, z której ponad 50 budynków mieszkalnych otrzymało ogrzewanie i ciepłą wodę. Ważną inwestycją była wybudowana w latach 80 Stacja Uzdatniania Wody oraz sieć gazowa doprowadzająca gaz do budynków mieszkalnych i wielu zakładów pracy.

W skład gminy Koluszki wchodzi 30 miejscowości, skupionych w 25 sołectwach.

Obiekty wymienione w gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki znajdują się w następujących miejscowościach: Będzelin, Borowa, Lisowice, Felicjanów, Gałków Duży, Przanowice, Stary Redzeń, Nowy Redzeń, Regny, Świny, Wierzchy, Żakowice.

Podane niżej informacje na temat poszczególnych miejscowości opracowano na podstawie *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, (przy każdej z miejscowości podany jest tom Słownika oraz rok wydania).

**Będzelin** lub Bendzelin - wieś rządowa położona w powiecie brzezińskim, gm. Koluszki (dawniej gm. Mikołajów), należąca do parafii Nowe Chrusty (dawniej par. Łaznów).

W *Słowniku geograficznym...* wieś opisana jest jako miejscowość leżąca wśród lasów, na lewo od linii kolei Warszawsko - wiedeńskiej, między stacjami Koluszki – Rokiciny. W 1827 r. wieś liczyła 34 domy i 204 mieszkańców. (*Słownik geograficzny...*, T. 1, 1880 r.)

**Borowa** – wieś i kol. w powiecie brzezińskim, gm. Gałków, parafia Restarzew (dawniej par. Gałkówek). *Słownik geograficzny...* mówi o niej jako wsi, która leży na wzgórzach wśród lasów na prawo od linii drogi żelaznej w odległości 5 wiorst od Rokicin. Należy do majoratu Gałkówek, gdzie „ziem włościańskich jest mórg 393, 59 domów i 625 mieszkańców”. (*Słownik geograficzny ...*, T. I, 1880 r.)

**Felicjanów** – kol. w powiecie brzezińskim, gm. Długie, dawniej należąca do par. Jeźów, obecnie należy do dwóch parafii w Koluszkach. W 1827 r. znajdowało się tam 19 domów, 125 mieszkańców, w l. 80 XIX w. znajdowały się tam 24 domy, 255 mieszkańców. Na dobra wsi Długie składały się również osady: Katarzynów, Felicjanów, Stefanów, Słotwiny, Zygmuntów, Jeziorko, Lisowice, Kowalszczyzna. (*Słownik geograficzny ...*, T. II, 1881 r.). Jest to osada założona jako kolonia czynszowa w 1798 r. Na początku XIX w. Felicjanów zamieszkiwało 12 rodzin kolonistów niemieckich. Początkowo była to kolonia o typowo rolniczym charakterze, w miarę upływu czasu pojawili się tu również rzemieślnicy.

**Gałków Duży** - wieś donacyjna, w powiecie brzezińskim, gm. Gałkówek, parafia Gałków leży przy drodze Brzeziny – Ujazd. Kościół parafialny erygowany w 1636 r. przez abp gnieźnieńskiego Jana Wężyka. Pierwotnie był to kościół drewniany wzniesiony przed 1616 r. Rozebrany w 1633 r. Kolejny drewniany kościół przetrwał do 1873 r. Kościół znajdujący się we wsi obecnie powstał w latach 1873 – 1879, wzniesiony jest w stylu neoromańskim. Dobra majoratu Gałków (od 1845 r.) wraz z kol. Gałkówek wynoszą 1640 mórg. (*Słownik geograficzny ...*, T. II, 1881 r.). Gałków Duży jest miejscowością, której

historia sięga XII w. Założono wówczas osadę nad rzeką Mrogą przy trakcie wiodącym z Wolborza do Włocławka. Pierwsza wzmianka o miejscowości, pochodząca z XIII w., dotyczy wymiany wsi Będków, którą dostał książę Konrad Mazowiecki na wieś Gaucov (Gałków), którą przejął biskup kujawski Michał. Gałków założony został na prawie średzkim, na surowym korzeniu w poł. XIV w. Od momentu lokacji istniały dwie osady – mniejsza Gałkówek (ob. Gałkówek Parcela) oraz większa Gałków. Miejscowość rozwinęła się w XVI w. dzięki handlowi drewnem z pobliskich lasów. Właściciel osady – biskupi kujawscy założyli tu folwark, wokół którego rozwinęła się osada kmieca z 9 domami, dwiema karczmami i młynem. W okresie rozbiorów Gałków należał do Prus, stały się dobrami narodowymi, aby wreszcie znaleźć się pod panowaniem zaboru rosyjskiego. Budowa kolei warszawsko - wiedeńskiej spowodowała podział miejscowości na Gałków Duży i Gałków Mały oraz rozwój Gałkowa. Wzniesiono wówczas kościół p.w. św. Trójcy. W okresie I wojny światowej w ramach „operacji łódzkiej”, na terenie Gałkowa odbyła się bitwa „pod brzezunami”. W lesie Gałkowskim pochowanych jest 500 żołnierzy, a w pobliskiej Pustulce 3000 żołnierzy.

**Lisowice** – wieś nad Mrogą w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Brzeziny. We wsi znajdowała się stacja drogi żelaznej Warszawsko - wiedeńskiej. Zachował się tu pałac, park i kaplica. Autor *Słownika geograficznego...* zauważa, że obfitość wody, las, malownicze położenie uczyniły to miejsce jedną z letnich siedzib dla mieszkańców pobliskich miast. Wzniesiono tu pewną liczbę domów letnich. W Lisowicach w końcu XIX w. znajdowało się 11 domów, zamieszkałych przez 170 mieszkańców. Gospodarzyli oni na 175 morgach włościańskich i 324 morgach dworskich. Lisowice do 1874 r. stanowiły dominium dóbr Długie. (*Słownik geograficzny ...*, T. V, 1884 r.)

**Leosin** – kolonia włościańska, w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Świny (dawniej par. Jeżów). W 1827 r. na jej terenie znajdowało się 14 domów, w których mieszka 105 osób, gospodarujących na 280 morgach. (*Słownik geograficzny ...*, T. V, 1884 r.)

**Przanowice** – dawniej wieś podzielona w XIV w. na dwie części - Przanowice Wielkie i Przanowice Małe. Należały do nich folwark, trzy kolonie i osada nad rzeką Mrogą (jedna z kolonii to Kowalszczyzna), leżąca w powiecie brzezińskim, gm. Gałków, par. Kaletnik (dawniej par. Brzeziny). Wieś położona w bezpośrednim sąsiedztwie Koluszek. We wsi znajdowała się stacja drogi żelaznej Warszawsko – wiedeńskiej i dąbrowskiej. W XVI w. w osadzie były dwie części (Łaski w Lib. Ben. II, 400 zwie je *Przanowice duplex*). Przanowice Wielkie (Major) miały 1 łan kmiecy i pustą karczmę należącą do sukcesorów Jakuba Lasockiego, a za to 7 cząstek łąnu, na których niekiedy mieszkają zagrodnicy. Autor *Słownika geograficznego...* zauważa, że właściciele zwykle zwali się Przanowscy. W Przanowicach Małych (Minor) było pół łąna kmiecego oraz cztery części łąna szlacheckiego. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.). Przanowice Wielkie i Przanowice Małe w średniowieczu należały do parafii brzezińskiej. W XIX w. tereny Przanowic należały do szlacheckiego rodu Turobojskich. W II poł. XIX w. jedna kolonia liczyła 31 domów, 299 mieszkańców, 578 mórg ziemi, dwie mniejsze kolonie liczyły 7 domów i 78 mórg. Jeden folwark składał się z dwóch domów zamieszkałych przez 23 osoby, miał 82 morgi ziemi, drugi miał dwa domy i 399 mórg. W wyniku wydzielania i sprzedaży parceli powstał współczesny układ urbanistyczny wsi – ulicówka z zabudową po obu stronach drogi.

**Regny** – kolonia i osada leśna w powiecie brzezińskim, gm. Mikołajewice, par. Budziszewice, stacja drogi żelaznej Warszawsko-wiedeńskiej. W 1827 r. we wsi było 6 domów i 48 mieszkańców. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.)

**Redzeń** – osada włościańska w powiecie brzezińskim, gm. Mikołajewice, par. Budziszewice. Na jej terenie znajduje się szkoła początkowa. W 1827 r. we wsi znajdowało się sześć domów i czterdziestu ośmiu mieszkańców, w 1888 r. domów było 51, mieszkańców 560, gospodarzących na 1210 morgach. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.)

**Słotwiny** lub Słotwina, lub Joanna - kolonia w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Koluszki (dawnej par. Jeżów). Pod koniec XIX w. na terenie wsi znajdowało się jedenaście domów zamieszkałych przez 124 mieszkańców, gospodarzących na 225 morgach. Osada dwór ma 1 dom, 5 mieszkańców posiadają 8 mórg. Wchodzi ona w skład dóbr Długie. (*Słownik geograficzny ...*, T. X, 1889 r.)

### 3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości

Na terenie gminy Koluszki wpisany do rejestru zabytków jest park podworski w Lisowicach na mocy wpisu do rejestru zabytków decyzją z dnia 30 maja 1967 r. Nr A/269.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, z 2015 r., poz. 397, poz. 774, poz. 1505, z 2016 r., poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948, z 2017 r., poz. 60).

W gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki znajdują się niżej wymienione obiekty:

- Będzelin - dom przy ul. Głównej 77,
- Borowa - cmentarz ewangelicki – kompleks leśny w pobliżu budynku OSP,  
- dom przy ul. Długiej 43,
- Erazmów - cmentarz ewangelicki – przy drodze głównej,
- Felicjanów - cmentarz ewangelicki – w centrum wsi, w niewielkim lasku za zabudowaniami usługowymi w pobliżu torów kolejowych w brzezynie,  
- mogiła-obelisk żydowskich ofiar terroru wojennego,
- Gałków Duży - zespół sakralny przy ul. Dzieci Polskich 32: kościół p.w. Św. Trójcy wraz z plebanią i cmentarzem przykościelnym,  
- cmentarz parafialny przy ul. Dzieci Polskich,  
- grób nieznanego żołnierza W.P. z 1939 r., usytuowany na terenie cmentarza parafialnego przy ul. Dzieci Polskich,
- Gałków Mały - cmentarz wojenny,  
- mogiła zbiorowa żołnierzy W.P. z 1939 r. usytuowana na terenie cmentarza wojennego,
- Kaletnik - cmentarz parafialny przy ul. Cmentarnej,  
- dom przy ul. Cmentarnej 4,  
- dom przy ul. Klonowej 17,
- Katarzynów - pomnik ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego,
- Koluszki - zespół sakralny przy ul. 11 Listopada 17: kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i plebania,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 3,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 4,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 16,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 22,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 24,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 26,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 30,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 35,  
- dom przy ul. Brzezińskiej 178,  
- wieża ciśnień przy ul. Kolejowej,  
- dom przy ul. Kolejowa 2,  
- dom przy ul. Kolejowej 2A,

	- dom przy ul. Kolejowej 2B,
	- dom przy ul. Kolejowej 6,
	- zespół budynków gospodarczych przy ul. Kolejowej 2 - 6
	- dom przy ul. Kolejowej 9,
	- dom przy ul. Kolejowej 11,
	- dom przy ul. Kolejowej 13,
	- dom przy ul. Kolejowej 15,
	- zespół budynków gospodarczych przy ul. Kolejowej 9 - 15,
	- cmentarz parafialny przy ul. 11- go Listopada 49 – 53,
	- kapliczka przy rondzie Jana Pawła II,
	- obelisk poświęcony Tadeuszowi Kościuszce przy ul. Towarowej 3,
Leosin	- cmentarz ewangelicki,
	- dom nr 12,
Lisowice	- dwór,
	- park podworski,
Przanowice	- cmentarz ewangelicki,
Regny	- dom przy ul. Głównej 45,
Nowy Redzeń	- mogiła żydowskich dziewczynek zamordowanych przez hitlerowców,
Stary Redzeń	- dom nr 20,
	- dom nr 23,
Różycza	- dom przy ul. Kolejowej 16,
	- dom przy ul. Sportowej 8,
Słotwiny	- kapliczka przy ul. Długiej,
	- cmentarz ewangelicki – na polu, na wysokości środkowego odcinka ul. Długiej,
	- cegielnia przy ul. Tomaszowskiej,
	- dom przy ul. Wąskiej 13,
	- obelisk upamiętniający bitwy partyzanckie,
Stamirowice	- cmentarz ewangelicki,
Świny	- cmentarz ewangelicki,
Żakowice	- cmentarz ewangelicki.

### 3.2. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu

Zespół dworsko-parkowy w Lisowicach. Dwór murowany, klasycystyczny pochodzi z przełomu XVIII/XIX w. Stanowił główną siedzibę rodzinną Dobieckich. W 1884 r. przechodzi na własność Markusa i Teresy Silberstein - bogatych łódzkich fabrykantów. Przebudowany w 1894 roku według projektu Adolfa Zeligsona zyskuje taras i dobudówkę (aneks). Jest to budowla wzniesiona na planie prostokąta, skierowana fasadą ku zachodowi. Bryłę urozmaicają piętrowe ryzality na osi wschód-zachód oraz półkolista przybudówka od południa. Przy ryzalicie wschodnim znajduje się taras. Park krajobrazowy z XVIII wieku rozciąga się na wschód od dworu. Park ma zróżnicowany drzewostan oraz stawem usytuowanym na osi założenia. Zespół użytkowany jest przez dom opieki społecznej dla dorosłych.

Na terenie miasta Koluszki znajduje się osiedle mieszkaniowe pracowników kolei. Jest to grupa jednopiętrowych domów ceglanych wraz z budynkami gospodarczymi. Dominantę całego założenia stanowi wieża ciśnień.

Na terenie gminy znajdują się cmentarze ewangelickie - pozostałość po osadnikach pochodzenia niemieckiego. Część z nich wymaga zwiększonej opieki, bowiem nie są użytkowane, zaniedbane, niekiedy nie posiadają nawet ogrodzenia, zaś ludność z okolicznych miejscowości niszczy zabytkową substancję, wykorzystując wtórnie elementy nagrobków.

W terenie wyróżnia je obecność wysokiego drzewostanu, niejednokrotnie samosiewnego. Cmentarze te znajdują się w Felicjanowie, Katarzynowie, Słotwinach, Borowej, Erazmowie, Leosinie, Przanowicach, Stamirowicach i Żakowicach.

Lasy koluszkowskie stanowiły arenę działań wojennych, dlatego też znajduje się tam szereg miejsc poświęconych poległym żołnierzom: największą nekropolią żołnierską jest cmentarz w Gałkowie Małym, kryjący prochy poległych w czasie I i II wojny światowej. Upamiętniono także martyrologię ludności cywilnej. Pomnik poświęcony ludności cywilnej znajduje się np. w Felicjanowie, gdzie oddano cześć zamordowanym pochodzenia żydowskiego.

Z racji warunków korzystnych dla rekreacji, jakie oferuje gmina, zachowało się wiele obiektów o charakterze letniskowym, zarówno drewnianych jak i murowanych. Wille letniskowe znajdują się m. in. w Kaletniku i Różycy.

Do czasów obecnych przetrwała duża grupa wiejskich domów (najczęściej drewnianych), świadczących o jej charakterze rolniczym, zbudowanych pod koniec XIX lub na początku XX wieku. Domy takie występują w miejscowościach: Będzelin, Borowa, Przanowice, Stary Redzeń i innych. Najlepiej zachowany przykład zagrody wiejskiej z końca XIX w. stanowi dom w Leosinie (numer 12).

Niewielką grupę obiektów stanowi na terenie gminy zabytkowa architektura sakralna. Neogotyckie kościoły w Koluszkach i Gałkowie Dużym są jedynymi obiektami tego typu umieszczonymi w ewidencji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi. Na terenie przykościelnym w Gałkowie Dużym znajduje się interesujące lapidarium-pozostałości po cmentarzu przykościelnym.

### 3.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome o charakterze sakralnym znajdują się w kościołach w Koluszkach i Gałkowie Dużym.

Kościół parafialny w Koluszkach posiada w swym wyposażeniu grupę obiektów wpisanych do ewidencji zabytków - ołtarz główny p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, ołtarz boczny p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, ołtarz boczny p.w. św. Józefa, czy polichromowana ambona stanowią przykład snycerskiej sztuki neogotyku.

Większość przedmiotów liturgicznych, jak np. krzyże, pacyfikały czy lichtarze wykonano w stylu eklektycznym. Na ścianach świątyni zachowało się marmurowe epitafium jednego z proboszczów oraz tablica jubileuszowa z pocz. XX wieku. Na uwagę zasługują również organy zbudowane w 1904 r.

Najcenniejszym zabytkiem kościoła w Gałkowie Dużym jest manierystyczny tryptyk z XVII w. z umieszczonym w centralnej części obrazem Ukrzyżowania malowanym temperą na desce (obiekt wpisany do rejestru zabytków nr 10/1 z dnia 25.07.1970 r.). Do rejestru zabytków wpisano też krucyfiks z Grupą Ukrzyżowania (nr rej. 10/2-10/4) z połowy XVIII w., krucyfiks z XVII w. (nr rej. 10/5) i barokową monstrancję wieżyczkową z pocz. XVII w. (nr rej. 10/6). Zabytki te pochodzą zapewne z poprzedniego kościoła, który zastąpiła obecna budowla.

W ewidencji zabytków znajduje się neobarokowy ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, kilka obrazów ukazujących świętych, ambona, chrzcielnica krzyże liturgiczne (jeden pochodzący z warszawskiej wytwórni Norblina), oraz tablice epitafijne umieszczone na ścianach świątyni.

Kilka cennych nagrobków przetrwało na cmentarzach w Koluszkach i Gałkowie Dużym.

Cmentarz koluszkowski założono na początku XX wieku. Z tego też okresu pochodzą wykonane z piaskowca nagrobki A. Pierzchlewicza, czy P.M. Szadkowskiego. Przykładami sztuki secesyjnej są nagrobki rodziny Sudelików i E. Biskupskiego. Na cmentarzu tym znajduje się także miejsce pamięci narodowej w postaci wspólnej mogiły partyzantów i ofiar terroru hitlerowskiego.

W Gałkowie Dużym znajduje się cmentarz parafialny, na którym szereg nagrobków pochodzi z początku XX w. lub końca XIX stulecia: jak nagrobki Wiśniewskich, czy grób ks. Piekarskiego. Na terenie po cmentarzu przykościelnym urządzono lapidarium, gdzie eksponowane są pozostałości nagrobków z okresu wcześniejszego.

Część wyposażenia dworu w Lisowicach została wpisana do rejestru zabytków pod numerem B/218/65 na mocy decyzji z dnia 27.09.1973 roku. Wpisem objęto neorokokowy piec kaflowy, sztukaterie w westybulu, hallu, salonie i jadalni. Sztukaterie te mają formy stiuków polichromowanych, złożonych, z elementami reliefów. Powstały pod koniec XIX w. Do najciekawszych elementów wyposażenia wnętrza należą też: boazeria w dawnej jadalni, eklektyczny piec kaflowy i mosiężny żyrandol z przełomu XIX i XX w. Na uwagę zasługują również elementy kute, wykonane z żelaza: 4 latarnie z końca XIX w. i ozdobne kraty z przełomu XIX i XX w.

### 3.4. Krajobraz kulturowy.

Obszar gminy Koluszki urozmaicają doliny rzek Mrogi, Piasecznicy-dopływu Pilicy i Rawki – dopływu Bzury. Teren lekko pagórkowaty, porośnięty dużymi połaciami lasów stwarza wiele możliwości czynnego wypoczynku i jest atrakcyjny szczególnie dla mieszkańców aglomeracji łódzkiej. Uroki takich miejscowości jak Gałków Mały, Kaletnik, Różycza, Borowa i Lisowice docenione zostały przez mieszkańców Łodzi. Powstaje tu coraz więcej działek rekreacyjnych i domów letniskowych. Duże powierzchnie lasów zajmują około 41 % ogólnej powierzchni gminy. Lasy te należą do Kompleksu Promocyjnego Lasów Spalsko-Rogowskich.

Na terenie gminy znajduje się Rezerwat Bukowy w Gałkowie. W leśnictwie w Gałkowie utworzono połowy punkt edukacji ekologicznej. Podobny punkt istnieje w Szkole Podstawowej w Będzelinie. Pomniki przyrody znajdują się m.in. na terenie parku dworskiego w Lisowicach oraz w Starym Redzeniu.

Gmina ma charakter przemysłowo - rolniczy i taki też charakter ma jej krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy nie występują żadne formy ochrony krajobrazu kulturowego. Wśród zasobów krajobrazu kulturowego należy wymienić, stanowiące dominanty przestrzenne budynki kościelne w Koluszkach i Gałkowie Dużym oraz powstałe po walkach prowadzonych na tych terenach cmentarze wojenne i pomniki upamiętniające martyrologię ludności cywilnej. Inne cmentarze, akcentujące się w przestrzeni wysokim zadrzewieniem, wiążą się z istnieniem na tych terenach osad czynszowych, w których zamieszkiwały rodziny kolonistów niemieckich.

W krajobrazie kulturowym miasta Koluszki, pełniącego rolę ważnego w skali kraju węzła komunikacji kolejowej, szczególne znaczenie mają obiekty budownictwa z tym związane - zabudowa towarzysząca transportowi kolejowemu oraz XIX wieczna zabudowa mieszkaniowa dla pracowników kolei. Obiekty te, widoczne z trasy linii kolejowych, stanowiących ciągi odbioru krajobrazu kulturowego, są swoistą wizytówką miasta i powodują, że z takimi formami architektury miasto jest kojarzone.



### 3.5. Zabytki archeologiczne

W wyniku przeprowadzonych powierzchniowych badań archeologicznych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski ustalono lokalizację na terenie gminy Koluszki niżej wymienionych stanowisk archeologicznych (Przygotowano w oparciu o: Archeologiczne Zdjęcie Polski w województwie piotrkowskim. Katalog stanowisk, Piotrków Trybunalski 2000, red. Zygmunt Błaszczyk):

#### **Arkusz Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 66-55**

1. Jeziorko. Stanowisko 1, nr na arkuszu 18 - osada nowożytna.
2. Kolonia Długie. Stanowisko 1, nr na arkuszu 19 - osada późnośredniowieczna

#### **Arkusz Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 66-56**

1. Świny Pieńki. Stanowisko 1, nr na arkuszu 33 - ślad osadnictwa pradziejowego.
2. Świny Pieńki. Stanowisko 2, nr na arkuszu 34 - ślad osadnictwa późnośredniowieczno - nowożytny.
3. Świny Pieńki. Stanowisko 3, nr na arkuszu 35 - ślad osadnictwa pradziejowego.
4. Świny Pieńki. Stanowisko 4, nr na arkuszu 37 - osada neolityczna.
5. Świny Pieńki. Stanowisko 5, nr na arkuszu 38 - ślad osadnictwa – neolit.
6. Wierzchy Stare. Stanowisko 1, nr na arkuszu 36 - osada późnośredniowieczno-nowożytna.
7. Wierzchy Stare. Stanowisko 2, nr na arkuszu 43 - ślad osadnictwa późnośredniowiecznego.
8. Wierzchy. Stanowisko 1, nr na arkuszu 39 - ślad osadnictwa pradziejowego.
9. Wierzchy. Stanowisko 2, nr na arkuszu 40 - osada nowożytna.
10. Wierzchy. Stanowisko 3, nr na arkuszu 41 - osada nowożytna.
11. Michałów. Stanowisko 1, nr na arkuszu 42 - osada nowożytna.

#### **Arkusz Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 67-54**

1. Zielona Góra. Stanowisko 1, nr na arkuszu 2 - osada średniowieczno-nowożytna.
2. Gałków Duży. Stanowisko 1, nr na arkuszu 3 - ślad osadnictwa i osada nowożytna.
3. Gałków Duży. Stanowisko 2, nr na arkuszu 4 - osada późnośredniowieczno-nowożytna.
4. Gałków Duży. Stanowisko 3, nr na arkuszu 5 - osada nowożytna.
5. Gałkówek Parcela. Stanowisko 1, nr na arkuszu 6 - późnośredniowieczny punkt osadniczy.
6. Gałkówek Parcela. Stanowisko 2, nr na arkuszu 7 - późnośredniowieczny punkt osadniczy.
7. Gałkówek Parcela. Stanowisko 3, nr na arkuszu 8 - ślad osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego.
8. Gałkówek Parcela. Stanowisko 4, nr na arkuszu 9 - ślad osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego.
9. Gałkówek Parcela. Stanowisko 5, nr na arkuszu 10 - punkt osadniczy późnośredniowieczno-nowożytny.
10. Gałkówek Parcela. Stanowisko 6, nr na arkuszu 11 - nowożytny punkt osadniczy.
11. Różyca. Stanowisko 1, nr na arkuszu 12 - ślad osadnictwa nowożytnego.
12. Borowa. Stanowisko 1, nr na arkuszu 13 - ślad osadnictwa nowożytnego.
13. Borowa. Stanowisko 2, nr na arkuszu 16 - ślad osadnictwa nowożytnego.
14. Borowa. Stanowisko 3, nr na arkuszu 17 - ślad osadnictwa nowożytnego.
15. Borowa. Stanowisko 4, nr na arkuszu 18 - ślad osadnictwa nowożytnego.
16. Borowa. Stanowisko 5, nr na arkuszu 19 - ślad osadnictwa nowożytnego.
17. Borowa. Stanowisko 6, nr na arkuszu 20 - ślad osadnictwa nowożytnego.
18. Borowa. Stanowisko 7, nr na arkuszu 21 - ślad osadnictwa nowożytnego.
19. Borowa. Stanowisko 8, nr na arkuszu 22 - ślad osadnictwa nowożytnego.
20. Borowa. Stanowisko 9, nr na arkuszu 23 - ślad osadnictwa nowożytnego.
21. Borowa. Stanowisko 10, nr na arkuszu 24 - ślad osadnictwa nowożytnego.
22. Borowa. Stanowisko 11, nr na arkuszu 25 - ślad osadnictwa nowożytnego.
23. Borowa. Stanowisko 12, nr na arkuszu 26 - ślad osadnictwa nowożytnego.

24. Borowa. Stanowisko 13, nr na arkuszu 27 - ślady osadnictwa:
  1. Późny neolit – wczesna epoka brązu.
  2. Wczesna epoka brązu – kultura łużycka.
25. Borowa. Stanowisko 14, nr na arkuszu 28 - ślad osadnictwa nowożytnego.
26. Borowa. Stanowisko 15, nr na arkuszu 29 - ślad osadnictwa nowożytnego.
27. Gałków Mały. Stanowisko 1, nr na arkuszu 14 - ślad osadnictwa pradziejowy i nowożytny.
28. Gałków Mały. Stanowisko 2, nr na arkuszu 15 - ślad osadnictwa nowożytnego.
29. Gałków Duży. Stanowisko 4, nr na arkuszu 31 - materiał archiwalny.

#### **Arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 67-55**

1. Koluszki. Stanowisko 1, nr na arkuszu 1 - materiał archiwalny.
2. Koluszki. Stanowisko 2, nr na arkuszu 8 - ślad osadnictwa pradziejowego.
3. Koluszki. Stanowisko 3, nr na arkuszu 14 - materiał archiwalny.
4. Katarzynów. Stanowisko 1, nr na arkuszu 2 - ślad osadnictwa pradziejowego.
5. Redzeń Nowy. Stanowisko 1, nr na arkuszu 3 - ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna.
6. Redzeń Stary. Stanowisko 1, nr na arkuszu 4 - osada nowożytna.
7. Redzeń Stary. Stanowisko 2, nr na arkuszu 5 - osada nowożytna.
8. Redzeń Stary. Stanowisko 3, nr na arkuszu 6 - ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna.
9. Redzeń Stary. Stanowisko 4, nr na arkuszu 7 - ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna.
10. Będzelin. Stanowisko 1, nr na arkuszu 9 - osada późnośredniowieczno-nowożytna.
11. Będzelin. Stanowisko 2, nr na arkuszu 10 - osada nowożytna.
12. Będzelin. Stanowisko 3, nr na arkuszu 11 - osada nowożytna.
13. Będzelin. Stanowisko 4, nr na arkuszu 12 - ślad osadnictwa pradziejowego.

### 3.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

#### 3.6.1. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z opracowań strategicznych odnoszących się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Koluszki

**„Plan odnowy miejscowości Felicjanów na lata 2011-2018”<sup>5</sup>** to opracowanie strategiczne, którego celem jest określenie działań prowadzących do poprawy jakości życia mieszkańców, zaspokojenia ich potrzeb społecznych i kulturalnych. Przyjęta strategia ma służyć również zachowaniu dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpływać na ich atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną.

Wśród zasobów mających służyć odnowie miejscowości wymienia się m. in.: drewniane domy (bez wskazania konkretnych obiektów), kapliczkę usytuowaną przy skrzyżowaniu dróg Felicjanów – Jeziorko – Erazmów – ul. Krańcowa, XIX – wieczny cmentarz ewangelicki z zachowanymi pozostałościami 10 nagrobków i płytą upamiętniającą żołnierza niemieckiego poległego w 1914 r. oraz leżący na północ od ul. Krańcovej granitowy głaz upamiętniający ludność żydowską z miejscowości, wymordowaną przez hitlerowców w latach 1941-1942.

W dokonanej w opracowaniu analizie SWOT problematyka dziedzictwa kulturowego pojawia się wśród słabości uwarunkowań rozwoju, gdzie wskazano m.in.:

- brak środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego w miejscowości,

<sup>5</sup> Uchwała Rady Miejskiej w Koluszkach nr XI/136/11 z dnia 29 sierpnia 2011 r.

- brak bazy infrastruktury społecznej przeznaczonej na działalność kulturalną i społeczną w miejscowości,

**Wśród szans rozwoju opracowanie wymienia m.in.:**

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju miejscowości,
- silną potrzebę rozwoju i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- wsparcie ze strony władz gminy działań ukierunkowanych na rozwój,
- walory środowiska naturalnego.

**Jako zagrożenia dla rozwoju określa się m.in.:**

- brak dofinansowania ze środków unijnych przedsięwzięć z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa,
- niewykorzystanie potencjału społecznego na rzecz rozwoju miejscowości wynikające ze stanu infrastruktury kulturalnej.

Głównym celem działań na rzecz miejscowości jest:

**Wspieranie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju:  
społecznego, kulturalnego i gospodarczego sołectwa Felicjanów i okolic  
oraz poprawa infrastruktury we wsi Felicjanów oraz wszechstronny rozwój  
mieszkańców wsi.**

Aby wypełnić postawiony cel podjęto się realizacji działań, wśród których wymienia się również:

- zachowanie i rozwój wartości związanych z historią, kulturą i tradycją miejscowości,
- poprawę jakości środowiska naturalnego,

Wśród konkretnych zadań do realizacji w latach 2011-2018 jako priorytetowe zadanie określono budowę świetlicy wiejskiej. Nie przewidziano natomiast zadań związanych z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego wsi.

**„Plan odnowy miejscowości Gałków Duży na lata 2009-2016”<sup>6</sup>** to opracowanie strategiczne mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców, zaspokojenie ich potrzeb społecznych i kulturalnych. Plan ma służyć również zachowaniu dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpływać na ich atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną.

Wśród walorów mogących służyć rozwojowi miejscowości Plan wymienia:

- obszary leśne zajmujące prawie połowę powierzchni sołectwa, wraz z rezerwatem Gałków,
- sznurowy układ wsi,
- zespół kościoła par. p.w. św. Trójcy – kościół, plebanię oraz lapidarium z pozostałościami starego cmentarza przykościelnego,
- cmentarz rzymsko-katolicki, z poł. XIX w.,
- pomnik poświęcony powstańcom z 1863 r. wzniesiony w 1938 r. na pamiątkę potyczki między powstańcami a kozakami,
- muzeum i biblioteka w Gałkowie im. Leokadii Marciniak, gromadzące eksponaty związane z historią miejscowości i okolic, w tym pamiątki związane z bitwą między wojskami niemieckimi i rosyjskimi z 1914 r. Muzeum jednocześnie jest miejscem integrującym społeczność wiejską wokół imprez związanych z życiem mieszkańców.

W dokonanej w opracowaniu analizie SWOT wśród mocnych stron wymieniono m.in.:

- silnie zintegrowaną społeczność, zaangażowaną w życie miejscowości,
- działalność Muzeum i Biblioteki oraz innych organizacji jednoczących społeczność wsi,

<sup>6</sup> Uchwała Rady Miejskiej w Koluszkach nr XXX/III/09 z dnia 27 kwietnia 2009 r.

**Wśród słabych stron wymieniono m. in.:**

- niewystarczający poziom środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- zły stan techniczny bazy lokalowej przeznaczonej na działalność kulturalną i sportową,
- brak planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości,
- brak ścieżek rowerowych i infrastruktury turystycznej.

**Jako szanse określono:**

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju wsi,
- silną potrzebę rozwoju i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- walory środowiska naturalnego.

**Jako zagrożenia wymieniono:**

- niedofinansowanie ze środków unijnych projektów z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa narodowego.

W Planie określono, że głównym celem podejmowanych działań jest:

**Rozwój miejscowości i jej mieszkańców  
poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego, atrakcyjnego  
położenia geograficznego oraz potencjału społecznego i kulturalnego, który występuje  
w Gałkowie Dużym.**

Dla osiągnięcia celu głównego przyjęto m.in. następujące priorytety:

- zachowanie i rozwój wartości kulturowych i przyrodniczych miejscowości,
- poprawę jakości środowiska naturalnego,
- poprawę warunków życia w miejscowości poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczno - oświatową,
- aktywizację społeczną mieszkańców wsi.

Za najważniejsze zadanie służące odnowie miejscowości, związane z ochroną dziedzictwa kulturowego uznano remont biblioteki i muzeum w Gałkowie.

**„Plan odnowy miejscowości Przanowice na lata 2009 – 2016”<sup>7</sup>** to opracowanie o charakterze strategicznym. Określone w nim działania mają służyć poprawie jakości życia mieszkańców w wymiarze społecznym i kulturalnym, umożliwić zachowanie tożsamości społeczności wsi, a także nakreślić kierunki działań promocji obszarów wiejskich.

Wśród zasobów służących odnowie wsi Plan wymienia m. in.:

- urozmaicony krajobraz w północnej części sołectwa ze względu na źródłowy odcinek Mrogi.
- cmentarz ewangelicki z I poł. XIX w.,
- kilka drewnianych domów.<sup>8</sup>

W dokonanej analizie SWOT Plan wśród mocnych stron wymienia m. in.:

- silne zintegrowanie społeczności i jej zaangażowanie w życie miejscowości,
- czyste środowisko naturalne.

Wśród słabych stron wskazuje m. in.:

- niewystarczający poziom środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego w miejscowości,
- brak bazy lokalowej przeznaczonej na działalność kulturalną i społeczną,
- brak planu zagospodarowania przestrzennego wsi,
- brak ścieżek rowerowych i infrastruktury turystycznej.

<sup>7</sup> Uchwała Rady Miasta Koluszki nr XXIX/124/09 z dnia 7 grudnia 2009 r.

<sup>8</sup> W POM nie zostały podane adresy wspomnianych domów.

Jako szanse wymienia m. in.:

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju miejscowości,
- silną potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego,
- walory środowiska naturalnego.

Jako zagrożenie wskazuje m. in.:

- niedofinansowanie ze środków unijnych projektów z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- niewykorzystanie potencjału społecznego na rzecz rozwoju miejscowości z powodu braku infrastruktury kulturalnej.

Jako główny cel rozwoju miejscowości Plan określa:

**Rozwój miejscowości i jej mieszkańców  
poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego,  
atrakcyjnego położenia geograficznego oraz potencjału społecznego i kulturalnego, który  
występuje w Przanowicach.**

formułując m. in. następujące priorytety:

- zachowanie i rozwój wartości związanych z historią, kulturą i tradycją miejscowości,
- poprawę jakości środowiska naturalnego,
- poprawę warunków życia w miejscowości poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczno - oświatową w tym budowę świetlicy wiejskiej i sali komputerowej,
- aktywizację społeczną mieszkańców wsi.

Wśród działań przewidzianych do realizacji w czasie obowiązywania Planu przewidziano m. in.:

- budowę świetlicy wiejskiej,
- wytyczenie oraz oznaczenie szlaków turystycznych w miejscowości Przanowice.

„**Plan odnowy miejscowości Będzelin, Gmina Koluszki na lata 2016-2023**”<sup>9</sup> jest jednym z najważniejszych dokumentów związanych z planowaniem jej rozwoju oraz poprawy warunków pracy i życia mieszkańców. Plan jest dokumentem otwartym, stwarzającym możliwości aktualizacji w zależności od potrzeb społecznych i uwarunkowań finansowych.

Na terenie Będzelina nie ma obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ale przy ul. Głównej i ul. Strażackiej można jeszcze podziwiać drewniane domy z początku XX w. z charakterystycznymi zdobionymi gankami.

W 2004 r. przy punkcie edukacji przyrodniczo-leśnej w 80 rocznicę powstania lasów Państwowych, leśnicy Nadleśnictwa Brzeziny ufundowali kapliczkę. Kapliczka z rzeźbą św. Franciszka umieszczona jest w pniu, przykrytym dwuspadowym dachem.

W dokonanej analizie SWOT Plan wśród mocnych stron wymienia m.in.:

- czyste powietrze,
- patriotyzm lokalny,
- korzystne położenie (droga wojewódzka).

Wśród słabych stron wymienia m.in.:

- starzejące się społeczeństwo, migracja młodzieży do miasta,
- brak punktów handlowych,
- wiele miejsc do uporządkowania.

Jako szanse wymienia:

- bliskość położenia Łodzi – wzmożony ruch turystyczny,

<sup>9</sup> Uchwała Rady Miasta Koluszki nr XX/39/2016 z dnia 18 kwietnia 2016 r.

- rozwój turystyki – w tym turystyki konnej.

Jako zagrożenia wskazuje:

- niestabilna sytuacja rynku rolnego i duże wahania cen produktów rolnych,
- niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na realizację inwestycji komunalnych.

Wśród działań przewidzianych do realizacji w czasie obowiązywania Planu przewidziano m. in.:

- modernizacja budynku remizy OSP w Będzelinie,
- budowa sieci światłowodowej,
- budowa przydomowych oczyszczalni ścieków,
- wymiana sieci wodociągowej.

**„Plan odnowy miejscowości Zygmuntów, Gmina Koluszki na lata 2016-2023”<sup>10</sup>** to dokument o charakterze planowania strategicznego i ma na celu stworzenie koncepcji i wizji rozwoju danej miejscowości. Działania określone w dokumencie służyć mają poprawie jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokajanie potrzeb infrastrukturalnych, społecznych i kulturalnych mieszkańców miejscowości oraz promocję obszarów wiejskich.

W dokonanej analizie SWOT Plan wśród mocnych stron wymienia m.in.:

- silnie zintegrowane społeczeństwo,
- czyste środowisko naturalne,
- dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna w miejscowości.

Wśród słabych stron wymienia m.in.:

- niewystarczający poziom środków finansowych na inwestycje infrastrukturalne i zachowanie dziedzictwa kulturowego w miejscowości w budżecie gminy,
- brak bazy infrastruktury społecznej przeznaczonej na działalność kulturalną i społeczną w miejscowości (świetlice, boiska, placu zabaw).

Jako szanse wymienia:

- duże zaangażowanie i aktywność mieszkańców w sprawy rozwoju miejscowości,
- walory środowiska naturalnego.

Jako zagrożenia wskazuje:

- niedofinansowanie ze środków unijnych projektów z zakresu inwestycji infrastrukturalnych oraz w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa narodowego,
- malejący przyrost naturalny.

Jako główny cel rozwoju miejscowości Plan określa:

**Wspieranie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju: społecznego, kulturalnego i gospodarczego wsi Zygmuntów poprzez tworzenie, ulepszanie lub rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej.**

formułując m.in. następujące priorytety:

- zachowanie i rozwój wartości związanych z historią, kulturą i tradycją miejscowości,
- tworzenie, ulepszanie lub rozbudowa infrastruktury technicznej służącej poprawie warunków życia mieszkańców w szczególności przebudowa dróg lokalnych,
- rozwój gospodarczy poprzez wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich, redukcję ścieków i ochronę środowiska naturalnego,
- aktywizacja społeczna mieszkańców.

<sup>10</sup> Uchwała Rady Miasta Koluszki nr XX/40/2016 z dnia 18 kwietnia 2016 r.

Wśród działań przewidzianych do realizacji w czasie obowiązywania Planu przewidziano m. in.:

- przebudowa drogi powiatowej Nr 2918E,
- sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Katarzynów i części obrębu Felicjanów.

**„Plan odnowy miejscowości Żakowice, Gmina Koluszki na lata 2016-2023”<sup>11</sup>** ma na celu rozpoznanie potencjału wsi i zaprojektowanie na bazie tej wiedzy koncepcji postępu Żakowic na wszystkich możliwych płaszczyznach – jakości życia, infrastrukturalnej, społecznej i kulturalnej.

W Żakowicach brak jest zabytkowych obiektów sakralnych czy innych, mogących być uznanymi za dziedzictwo kulturowe.

W dokonanej analizie SWOT Plan wśród mocnych stron wymienia m.in.:

- wysoce zintegrowaną społeczność lokalną, nastawioną na wspólną aktywizację mieszkańców wsi i chcącą zaangażować się w rozwój jej życia,
- bardzo dobry stan środowiska naturalnego,
- korzystne położenie geograficzne (na terenie Aglomeracji Łódzkiej), bliskość szlaków komunikacyjnych drogowych i kolejowych.

Wśród słabych stron wymienia m.in.:

- niedostatek miejsc, które mogłyby być uznane za dziedzictwo kulturowe, atrakcyjnych turystycznie,
- brak oddolnych inicjatyw społecznych, stowarzyszeń mieszkańców, czy kół zainteresowań.

Jako szanse wymienia:

- wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców,
- wsparcie ze strony władz gminnych, mające na celu rozwój wsi.

Jako zagrożenia wskazuje:

- niekorzystna polityka państwa wobec władz samorządowych,
- brak określonego centrum miejscowości.

Jako główny cel rozwoju miejscowości Plan określa:

**Stworzenie solidnych podwalin pod kreację wizerunku wsi, jako miejsca o wysokim komforcie życia, z dostępem do wszystkich mediów i infrastruktury.**

Wśród działań przewidzianych do realizacji w czasie obowiązywania Planu przewidziano m. in.:

- pogłębianie integracji mieszkańców, zacieśnienie więzi społecznych,
- zakorzenienie perspektywicznego podejścia do rozwoju miejscowości poprzez wprowadzanie planów długoterminowych,
- opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obrębu Żakowice.

### 3.6.2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki<sup>12</sup> określono m. in. stan i zakres ochrony dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że na

<sup>11</sup> Uchwała Rady Miasta Koluszki nr XX/41/2016 z dnia 18 kwietnia 2016 r.

<sup>12</sup> Uchwalony przez Radę Miejską w Koluszkach uchwałą Nr XXXII/72/2017 z dnia 19 kwietnia 2017 r.

analizowanym obszarze występują obiekty wpisane do rejestru zabytków, objęte ewidencją konserwatorską, a także liczne obiekty nieobjęte ochroną konserwatorską, które ze względu na wartość historyczno - architektoniczną i stan zachowania zasługują na ochronę.

Opracowanie analizuje dziedzictwo kulturowe - stanowiska archeologiczne, zabytkowe układy przestrzenne, kompleksy zabudowań historycznych oraz pojedyncze obiekty budowlane, walory krajobrazowe, tradycje, powiązanie ze środowiskiem przyrodniczym, kulturę i oświatę.

Wśród wartości dziedzictwa kulturowego, stanowiących o atrakcyjności turystycznej i badawczej obszaru wymieniono:

- stanowiska archeologiczne z VI - VIII wieku (wykopaliska),
- obiekty zabytkowe z XVIII i XIX w., w tym zespoły budynków kolejowych,
- harmonijną zabudowę ulic: Brzezińskiej i 3 Maja,
- układy ruralistyczne na terenie gminy (w tym układ wsi sznurowej - Gałków Duży z charakterystyczną zabudową drewnianą w układzie kalenicowym),
- walory krajobrazowe,
- ślady tradycji walk o niepodległość.

Za elementy tożsamości funkcjonalno - przestrzennej obszaru uznano:

- linie kolejowe stanowiące o wysokiej komunikacyjnej randze Koluшек oraz związane z nimi zabytkowa zabudowa i infrastruktura,
- krajobraz,
- pasma zabudowy zagrodowej wśród pól w otwartym krajobrazie rolniczym o falistym urzeźbieniu,
- rozległe obszary wiejskie,
- węzły sieciowych elementów infrastruktury technicznej, czyniące z obszaru gminy newralgiczny punkt sieci przemysłowych nośników energetycznych.

Na terenie gminy Koluшек znajduje się wiele obiektów zabytkowych. Niestety niewiele jest objętych ochroną poprzez wpis do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Lista obiektów i obszarów objętych Gminną ewidencją zabytków jest znacznie dłuższa i wraz z zabytkami wpisanymi do rejestru obejmuje ok. 60 pozycji.

Poza budynkami uwzględnionymi w wykonanej w 2007 r. gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluшек, studium wymienia również inne obiekty o dużej wartości historyczno - architektonicznej, będące świadectwem tradycyjnego budownictwa wiejskiego i organizacji przestrzeni wsi:

- Wieś Będzelin - domy ul. Główna 17, 25, 29, 35, 45, ul. Strażacka 14, 42, kapliczka przy ul. Główniej,
- Wieś Borowa - domy ul. Długa 94, 129, 183, 205, kapliczka na ul. Długiej,
- Wieś Erazmów - kapliczka,
- Wieś Felicjanów - domy 14, 27, 49,
- Wieś Gałków Duży - domy nr 18,30, 43, 92, 167,
- Wieś Gałkówek Parcela - kapliczka,
- Wieś Jeziorko - dom nr 42,
- Wieś Kaletnik - domy ul. Główna 87 i 91, ul. Klonowa 1, ul. Kościelna 13, 16, 20, 21, 22, 25, 30, 49, ul. Piotrkowska 8,
- Miasto Koluшек - domy Łódzka 1, ul. Słowackiego 1, ul. Wigury 21, kapliczka przy Brzezińskiej,
- Wieś Nowy Redzeń - domy nr 11, 20,
- Wieś Regny - domy ul. Główna 17, 39, 67,
- Wieś Różyca - domy ul. Kolejowa 10/2, 28, ul. Sportowa 1, 18, ul. Towarowa 3, 12,
- Wieś Stary Redzeń - domy nr 9, 21, 33, 50, 52, 72, 80, stodoła w zagrodzie nr 26,
- Wieś Żakowice - domy ul. Piotrkowska 26, 57, 125, kapliczka.



Określonych zostało również 65 stanowisk archeologicznych zidentyfikowanych w ramach prac badawczych Archeologiczne Zdjęcie Polski, położone we wsiach Jeziorko, Kolonia Długie (obecnie Długie), Koluszki, Katarzynów, Nowy Redzeń, Stary Redzeń, Będzelin, Zielona Góra, Gałków Duży, Gałkówek Parcela, Różyca, Borowa, Gałków Mały, Świny - Pieńki, Wierchy Stare (obecnie Wierchy), Regny.

Studium stwierdza, że na terenie miasta i gminy nie istnieją żadne formy ochrony krajobrazu kulturowego.

Na terenie gminy i miasta Koluszki znajduje się szereg obiektów, które wykazują dużą wartość kulturową oraz przyrodniczą:

- obszar centrum miasta Koluszki w rejonie ulic Brzezińskiej i 3 Maja,
- zespół kolejowych budynków mieszkalnych wraz z zabudową towarzyszącą oraz wieżą ciśnień - obiekty położone w Koluszkach przy ul. Kolejowej,
- strefy ekspozycji kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach,
- strefy ekspozycji kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

W analizie S.W.O.T. środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego określono:

Siły: - funkcjonujące powiązania ekologiczne z zewnętrznymi układami przyrodniczymi,

- wysokie walory środowiska przyrodniczego służące rozwojowi rekreacji,
- zróżnicowanie przestrzennych struktur przyrodniczych i urbanistycznych,
- istnienie obiektów o znaczących walorach kulturowych i historycznych,
- działalność MOK, Miejskiej Biblioteki Publicznej,
- wydawnictwa lokalne.

Słabości: - występowanie szpecących obiektów w obszarach o wykształconym historycznie charakterze zabudowy,

- brak aktów prawa miejscowego (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego) chroniących i kształtujących tereny wartościowe przyrodniczo i kulturowo,

- niski poziom świadomości mieszkańców w zakresie edukacji ekologicznej,
- brak systemu monitoringu środowiska,
- istnienie zagrożeń nadzwyczajnych związanych z magazynowaniem, transportem i przesyłem produktów ropopochodnych.

Szanse: - realizacja przy wsparciu środkami zewnętrznymi działań rewitalizacyjnych w obszarze miasta,

- wykorzystanie obiektów zabytkowych dla budowania wizerunku i tożsamości miasta,
- budowa wizerunku gminy jako miejsca atrakcyjnego dla zamieszkania i wypoczynku,
- powstanie w Lisowicach planowanego sezonowego ośrodka wodnego o funkcji rekreacji, sportu i turystyki,
- wzrost popularności aktywnych form wypoczynku wykorzystujących walory przyrodnicze i kulturowe,
- stworzenie kompleksowego, informacyjno- promocyjnego serwisu internetowego.

Zagrożenia: - brak działań mających na celu ochronę i rewitalizację dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,

- brak wsparcia finansowego dla działań na rzecz ochrony zabytków,
- zbyt niskie nakłady na promocję kultury i sportu.

Wśród głównych wniosków wynikających z analizy uwarunkowań zamieszczono m. in. dotyczące dziedzictwa kulturowego:

- a) miasto i gmina dysponują obiektami zabytkowymi wartościowymi kulturowo i historycznie dającymi podstawę dla budowy jej wizerunku i tożsamości,
- b) zasoby przyrodnicze w obszarze miasta i w jego otoczeniu dają bazę do rozwoju funkcji mieszkaniowych i turystycznych gminy,
- c) struktury przestrzenne centrum miasta są zdegradowane i wymagają rewitalizacji,
- d) istniejące obiekty wartościowe wymagają objęcia ochroną.

Studium definiuje nadrzędny cel rozwoju gminy Koluszki:

**Rozwój społeczno - gospodarczy miasta, wzrost poziomu życia mieszkańców poprzez:**

- przeciwdziałanie trwałej marginalizacji społecznej i ekonomicznej obszaru gminy Koluszki,
- wzrost konkurencyjności gminy,
- podniesienie jakości podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej,
- umacnianie pozycji miasta w regionie jako znaczącego ośrodka przemysłowego i usługowego sprzyjającego rozwijaniu przedsiębiorczości,
- tworzenie wizerunku gminy jako miejsca o wysokich walorach przyrodniczych, atrakcyjnego dla zamieszkania i rekreacji,
- dążenie do zrównoważonego rozwoju funkcji i racjonalnego zagospodarowania przestrzeni zgodnie z wymogami ochrony środowiska i ładu przestrzennego.

Celowi nadrzędnemu studium podporządkowuje główne cele strategiczne:

- 1. Poprawa warunków i poziomu życia mieszkańców oraz łagodzenie negatywnych skutków transformacji systemowej.**
- 2. Ochrona środowiska** realizowana m.in. poprzez:
  - ochronę terenów cennych przyrodniczo przed bezładnym zainwestowaniem,
  - rozwój sieci kanalizacyjnych oraz sieci gazowej.
- 3. Ochrona dóbr kultury** realizowana m.in. poprzez:
  - zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego i jego promocja w skali lokalnej,
  - uporządkowanie zainwestowania w centrum miasta w nastawieniu na ochronę i ekspozycję wartościowych obiektów i przestrzeni.
- 4. Kształtowanie ładu przestrzennego** realizowana m.in. poprzez:
  - doskonalenie struktury przestrzennej miasta pod kątem jej funkcjonalności oraz racjonalne jej przekształcenie w dostosowaniu do potrzeb dalszego jej rozwoju,
  - dbałość o ład przestrzenny - sukcesywne opracowywanie planów miejscowych dla miasta i terenów gminy wymagających ochrony.
- 5. Stymulowanie i inicjowanie trwałych tendencji rozwojowych gospodarki** realizowane m.in. poprzez:
  - tworzenie warunków dla restrukturyzacji i unowocześnienie przemysłu i rynku usług,
- 6. Rozwój obszarów wiejskich w gminie** realizowany m.in. poprzez:
  - tworzenie warunków dla transformacji strukturalnych na obszarach wiejskich,
  - rozwój przedsiębiorczości, aktywności pozarolniczej,
  - ochronę dziedzictwa kulturowego.

W rozdziale „*Kierunki ochrony, rozwoju zasobów i kształtowania dziedzictwa kulturowego*” stwierdzono, że największe zagrożenie dla ochrony tego dziedzictwa stanowi niski stan świadomości mieszkańców. Niewiedza o wartości zabytków, o skutkach wyrwania ich z kontekstu, o ich znaczeniu dla tożsamości gminy, o trudności ich odtworzenia, a także ignorancja i konformizm, powodują między innymi usunięcie wielu zabytków dla zapewnienia miejsca dla nowych obiektów.

Studium przyjmuje dla ochrony, rozwoju zasobów i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy następujące **kierunki polityki przestrzennej**

1. Rewaloryzacja istniejących zasobów oraz tworzenie nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych miasta i gminy,
2. Ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jako istotnych dla budowania tożsamości miasta i gminy,
3. Tworzenie obrazu miasta i gminy rozwijających się harmonijnie, wykorzystujących i szanujących swoje dziedzictwo.

Dla ochrony zespołów obiektów zabytkowych studium wyznacza strefy ochrony konserwatorskiej:

**Strefę „B”** – strefę ochrony terenów historycznych układów przestrzennych, w której granicach ochronie podlegają: obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, bądź gminnej ewidencji zabytków, elementy historycznego rozplanowania (sieć uliczna w pierwotnych liniach rozgraniczających, zachowane stare podziały własnościowe w strefie przyulicznej), skala i tradycje kształtowania zabudowy.

Strefą tą objęto:

- zespół osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach,
- zabudowę wzdłuż ulic Brzezińskiej i 3 Maja w Koluszkach,
- wieś sznurową w Gałkowie Dużym.

Określono także zasady ochrony w poszczególnych obszarach:

W strefie ochrony konserwatorskiej zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach:

- zachowanie w jak najlepszym stanie technicznym istniejących obiektów zabytkowych oraz niedopuszczenie do dalszej ich degradacji,
- poprawa ekspozycji zabytkowych zespołów przestrzennych,
- stopniowe eliminowanie obiektów dysharmonijnych,
- wykazanie szczególnej dbałości o rodzaj nawierzchni ulic i ciągów pieszych oraz zieleni w obrębie zespołu oraz o dobór odpowiednich obiektów małej architektury,
- wprowadzenie zmian w zagospodarowaniu przestrzeni publicznej, a w szczególności urządzeń infrastruktury technicznej, lokalizacji obiektów budowlanych i inżynierskich, małej architektury oraz wyglądu i formy reklam w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W strefie ochrony konserwatorskiej zabudowy wzdłuż ulic Brzezińskiej i 3 Maja:

- bezwzględne zachowanie istniejących linii zabudowy oraz uzupełnianie zabudowy pierzejowej poprzez wprowadzenie obowiązującej linii zabudowy,
- zachowanie istniejących obiektów zabytkowych,
- poprawa ekspozycji zabytkowych zespołów przestrzennych, objęcie nadzorem konserwatorskim lokalizacji, form i gabarytów obiektów nowo realizowanych, eliminacja obiektów dysharmonijnych,

- zachowanie skali, kąta nachylenia połaci dachowych, materiału pokrycia oraz materiału i podziałów elewacji przy wymianie zabudowy,
- ochrona i rekonstrukcja historycznych nawierzchni ulic i ciągów pieszych oraz zieleni w obrębie zespołu.

W strefie ochrony konserwatorskiej wsi sznurowej Gałków Duży:

- zachowanie tradycyjnej zabudowy drewnianej,
- nawiązywanie gabarytami i formą architektoniczną nowej zabudowy do zachowanej tradycyjnej zabudowy drewnianej.

**Strefę „E”** – strefę ochrony ekspozycji zabytkowych oraz szczególnie wartościowych nie zabytkowych obiektów i układów przestrzennych. Strefę tę wyznaczono w rejonach:

- zespołu kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach,
- zespołu kościoła św. Katarzyny w Koluszkach,
- zespołu kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Studium określa zasady zachowania ekspozycji w wyżej wymienionych obszarach:

- zakaz wszelkich działań przestrzennych mogących pogorszyć ekspozycję chronionych zespołów, w tym wprowadzenie nowo projektowanych napowietrznych linii przesyłowych, nasadzeń i pełnych ogrodzeń przesłaniających wgląd w kierunku chronionych zespołów,
- możliwość wprowadzenia zabudowy w strefie ekspozycji zespołów kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i kościoła św. Katarzyny w Koluszkach o wysokości nieprzekraczającej 12 metrów,
- zakaz realizacji zabudowy w strefie ekspozycji kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Studium określa zasady ochrony obiektów i obszarów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych, a także zasady ochrony krajobrazu kulturowego w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego. Stwierdza, że w ustaleniach tych planów należy zagwarantować ochronę krajobrazu kulturowego poprzez określenie zakresu dopuszczalnych przekształceń przy obiektach zabytkowych oraz ich otoczeniu.

Studium wyznacza rowerowe trasy turystyczne dające możliwość zwiedzania miejsc i obszarów zabytkowych:

- a) trasę rowerową „W dolinie rzeki Mrogi” (w porozumieniu z gminami Brzeziny i Rogów),
- b) trasę rowerową „Przez las koluszkowski” (w porozumieniu z gminą Brójce),
- c) trasę rowerową „W dolinie rzeki Rawki do Jeżowa” (w porozumieniu z gminą Jeżów),
- d) trasę rowerową „Szlakiem cmentarzy ewangelickich”.

### 3.6.3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta oraz gminy Koluszki.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Koluszki oraz gminy Koluszki w zakresie wymogów ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustalają:

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębu ewidencyjnego Nr 1 Miasta Koluszki**<sup>13</sup> w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej - domy przy ul. Brzezińskiej nr 88, 105, 146, 156, 176 - drewniane.
- dla zabytkowych obiektów przeznaczonych do zachowania obowiązuje:

<sup>13</sup> Zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Koluszkach Nr XVI/168/2015 z dnia 28 grudnia 2015 r.

nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,

\* nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),

\* zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,

- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Obiekty zabytkowe przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami A2MNU, 12MNU.

**- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębów ewidencyjnych 4 i 6 Miasta Koluszki<sup>14</sup>** w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- ochronę konserwatorską zabytkowych obiektów architektonicznych o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta, wpisanych do ewidencji zabytków. Są one do bezwzględnego zachowania: dom przy ul. Brzezińskiej 3, pierzejowa zabudowa ulicy Brzezińskiej i 3 Maja (ul. Brzezińska 4, 16, 22, 24, 26, 30, 35, ulica 3 Maja 4), domy przy ul. Staszica 13,15,17,

- obiektami o mniejszej wartości historycznej są: dom przy ul. Żwirki (murowany), domy przy ul. Staszica 4, 6, 8, 20, domy przy ul. Wigury 7, 21, domy przy ul. Słowackiego 1/3, 5, 18, 25, dom przy ul. Mickiewicza 1, dom przy ul. Teatralnej 3, dom przy ul. Kolejowej 5, dom przy ul. Armii Krajowej 10, domy przy Brzezińskiej 48, 49, 51, dom przy ul. Spacerowej 19, dom przy ul. Towarowej 1, dom przy ul. 3 Maja na placu przydworcowym,

- dla obiektów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską oraz przeznaczonych do zachowania ustala się:

\* nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,

\* nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki,

\* zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,

\* obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

- w granicach strefy ochrony konserwatorskiej „B” plan ustala:

\* ochronę historycznego układu przestrzennego w zakresie rozplanowania, skali i brył zabudowy, dostosowanie nowej zabudowy, skalą, formą bryły do harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,

\* uwarunkowania dla nowej zabudowy, którymi m.in. są: nakaz sytuowania nowych budynków mieszkaniowo-usługowych w pierzei wzdłuż ulic, w obowiązującej linii zabudowy, w układzie kalenicowym w stosunku do ulicy, nakaz stosowania jednolitych materiałów budowlanych i kolorystyki, zakaz stosowania agresywnych barw w elewacjach i dachach,

\* obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

<sup>14</sup> Zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Koluszkach Nr XL/44/06 z dnia 28 sierpnia 2006 r.

**- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębu ewidencyjnego Nr 5 Miasta Koluszki** <sup>15</sup> w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- ochronę konserwatorską zabytkowych obiektów architektonicznych o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta, wpisanych do ewidencji zabytków - do bezwzględnego zachowania.
- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej. Dotyczy to domów przy ul. 11 Listopada 26, przy zbiegu ulic 11 Listopada i Ściegiennego oraz 11 Listopada i Kilińskiego, przy ul. Kilińskiego 4, 6, przy ul. Wołyńskiej 1, przy ul. Warszawskiej 9, 20, 25, przy ul. Kościuszki 5, 8, 10, 12, 45 (oficyna), przy ul. Poprzecznej 1 i 5.
- strefę ochrony ekspozycji „E” obejmującą obszar zabezpieczający właściwą ekspozycję obiektów i zespołów zabytkowych, oznaczoną na rysunku planu.

Dla obiektów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską oraz zabytkowych obiektów przeznaczonych do zachowania plan ustala:

- nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,
- nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),
- zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,
- zakaz stosowania jaskrawych barw w elewacjach i detalach,
- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W strefie ochrony ekspozycji „E” plan ustala:

- zakaz lokalizacji nowej zabudowy,
- nakaz zachowania ekspozycji od strony ulic,
- zakaz lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych.

Obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską występują na obszarach oznaczonych symbolami D12U, D14MN, D29MN, obiekty przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami D10MN, D14MN, D15MN, D24MN, D26MN, D28-29MN, D38MN i D86MN.

W granicach strefy ekspozycji „E” znajdują się obszary oznaczone symbolami D12U, D14MN, D29MN.

**- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębów ewidencyjnych Nr 7 i 8 Miasta Koluszki** <sup>16</sup> w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- ochronę konserwatorską niżej wymienionych zabytkowych obiektów architektonicznych o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta, wpisanych do ewidencji zabytków - do bezwzględnego zachowania:
- dom przy ul. Partyzantów 1,
- zespół sakralny - kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i plebania,
- krzyż kamienny przy zbiegu ulic 11 Listopada i Partyzantów.
- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej - domy przy zbiegu ulic Partyzantów i Słonecznej, dom przy ul. Leśnej 12, dom przy zbiegu ul. Św. Stanisława Kostki i ul. Partyzantów, domy przy ul. Partyzantów 11, 17, 26, dom przy ul. Św. Stanisława Kostki 20, domy przy ul. 11 Listopada 13, 23, 33, 47, cmentarz rzymsko-katolicki przy ul. 11 Listopada.

<sup>15</sup> Zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Koluszkach Nr XXXI/43/2017 z dnia 27 kwietnia 2017 r.

<sup>16</sup> Zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Koluszkach z dnia 05 lipca 2017 r.

- strefę ochrony ekspozycji „E” obejmującą obszar zabezpieczający właściwą ekspozycję obiektów i zespołów zabytkowych,
- strefę ochrony archeologicznej.

Dla zabytkowych obiektów objętych ochroną konserwatorską oraz zabytkowych obiektów przeznaczonych do zachowania plan ustala:

- nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,
- nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),
- zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,
- zakaz stosowania jaskrawych barw w elewacjach i detalach,
- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W strefie ochrony ekspozycji „E” plan ustala:

- zakaz lokalizacji nowej zabudowy,
- nakaz zachowania ekspozycji od strony ulic,
- zakaz lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych.

W strefie ochrony archeologicznej plan ustala:

- przeprowadzenie na koszt właściciela lub użytkownika gruntu nadzorów archeologicznych przy wszelkich inwestycjach,
- na prowadzenie nadzorów archeologicznych należy uzyskać pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków. O pozwolenie należy wystąpić nie później, niż 14 dni przed rozpoczęciem inwestycji,
- w sytuacji ujawnienia nowego stanowiska archeologicznego wymagane jest wykonanie badań archeologicznych. Wszystkie nowo odkryte stanowiska archeologiczne należy oznaczyć, zabezpieczyć i powiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską występują na obszarach oznaczonych symbolami E11MWU, E31MN. Obiekty przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami E16MNU, E31-32MN, E34MN, E46MNU i E50MNU.

W granicach strefy ekspozycji „E” znajdują się obszary oznaczone symbolami E11MWU, E16MNU, D29MN.

**Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Lisowice w gminie Koluszki<sup>17</sup>** ustala:

- w zakresie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:
- obowiązek zachowania i pielęgnacji pomników przyrody (grupy drzew zlokalizowanych w parku podworskim w Lisowicach).
  - w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ochronę:
- założenia parkowego wraz z jego otoczeniem, wpisanego do rejestru zabytków,
- wnętrze zabytkowych pałacu w Lisowicach wpisanych do rejestru zabytków,
- pałacu w Lisowicach wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- pozostałości budowli (prawdopodobnie kaplicy zlokalizowanej nad brzegiem zbiornika Lisowice,
- stanowisk archeologicznych.

Dla ochrony założenia parkowego wpisanego do rejestru zabytków, Plan ustala:

- porządkowanie i rewitalizację terenu;
- zachowanie i ochronę obiektów o wartościach zabytkowych;

<sup>17</sup> Uchwała nr XXXIII/88/2017 Rady Miejskiej w Koluszkach z dnia 7 czerwca 2017 r.

- zachowanie istniejących osi widokowych;
- obowiązek kontynuacji historycznych cech rozplanowania oraz form zabudowy;
- obowiązek zachowania i konserwacji istniejącego drzewostanu;
- dopuszczenie wycinki pojedynczych drzew i krzewów, uwarunkowanej ich stanem zdrowotnym;
- dopuszczenie nasadzenia drzew i krzewów wyłącznie jako uzupełnienie zabytkowej kompozycji zieleni;
- stosowanie reklam ujednoliconych pod względem formy, przytwierdzonych do elewacji, latarni lub wolnostojących mieszczących reklamę kilku podmiotów;
- budowę linii elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych wyłącznie jako kablowych;
- obowiązek uzgodnienia z WKZ prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotyczących gospodarki drzewostanem.

Dla ochrony wnętrza zabytkowych pałacu w Lisowicach Plan ustala:

- zachowanie i konserwację substancji zabytkowej,
- obowiązek planowania i prowadzenia działań inwestycyjnych w obiekcie zgodnie z wymogiem przepisów odrębnych,
- obowiązek dążenia do pełnej rewaloryzacji obiektu.

Dla ochrony pozostałości budowli (kaplicy) zlokalizowanej nad brzegiem zbiornika Lisowice Plan ustala:

- zachowanie, konserwację i zabezpieczenie pozostałości budowli;
- dostosowanie do funkcji miejsca wypoczynku, punktu widokowego itp.;
- dopuszczenie odbudowy obiektu;
- obowiązek uzgodnienia działań inwestycyjnych przy obiekcie z WKZ;

Dla ochrony stanowisk archeologicznych Plan ustala:

- granice stref ochrony archeologicznej obejmujące obszary potencjalnych stanowisk archeologicznych o promieniu 100 m od istniejących stanowisk, dla których obszarów istnieje obowiązek zgłoszenia WKZ zamiaru realizacji inwestycji oraz uzgodnienia z WKZ zasad prowadzenia prac, w tym ewentualnego przeprowadzenia nadzorów archeologicznych przy wszelkich inwestycjach związanych ze zmianą zagospodarowania terenu tam gdzie prowadzone będą roboty ziemne.

W przypadku odkrycia nowego stanowiska archeologicznego Plan ustala obowiązek:

- przerwania prac budowlanych,
- oznaczenie i zabezpieczenia stanowiska,
- powiadomienia o nim WKZ,
- udostępnienia terenu do przeprowadzenia badań archeologicznych.



#### 4. Diagnoza stanu zabytków krajobrazu i dziedzictwa kulturowego

Najcenniejszy na terenie gminy zespół zabytkowy, objęty ustawową formą ochrony zabytków w postaci wpisu do rejestru zabytków to zespół dworsko-parkowy w Lisowicach. Stanowi on siedzibę domu opieki społecznej dla dorosłych. Dwór jest w dobrym stanie zachowania. Na wschód od dworu rozciąga się park krajobrazowy o zróżnicowanym drzewostanie. Park w bezpośrednim sąsiedztwie dworu jest pielęgnowany, jednak ogólnie stwarza wrażenie zaniedbanego. Obiekt wymaga działań rewaloryzacyjnych.

Pozostałe omawiane w tym punkcie obiekty wpisane są do gminnej ewidencji zabytków.

Neogotyckie kościoły - parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach i p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym są w bardzo dobrym stanie zachowania.

Osiedle mieszkaniowe pracowników kolei w Koluszkach stanowi bardzo charakterystyczny dla miasta zespół zabudowy symbolizujący tradycje kolejarskie. Obiekty mieszkaniowe i budowle techniczne ze stanowiącą dominantę wysokością wieżą ciśnię, widoczne są z trasy linii kolejowych. Zespół ten podlega różnym działaniom lub zaniechaniu działań, mającym niekorzystny wpływ na jego stan zachowania i estetykę. W budynkach mieszkalnych masowo wymieniana jest historyczna drewniana stolarka okienna. Należy domyślać się, że poszczególne lokale mieszkalne remontowane są przez lokatorów w zakresie odpowiadającym ich możliwościom finansowym, z reguły z zastosowaniem najtańszych materiałów budowlanych i bez dbałości o ujednoczenie elementów architektonicznych widocznych w elewacjach budynków (w tym stolarka okienna z PCV o odmiennej od stolarki historycznej kolorystyce). Towarzyszące zabudowie mieszkaniowej budynki gospodarcze są w złym stanie zachowania ze względu na brak napraw. Znacząca w krajobrazie kulturowym miasta kolejowa wieża ciśnię jest w złym stanie zachowania. Nowy właściciel prowadzi prace konserwatorskie. Zagrożenie dla wieży stanowią także działania inwestycyjne w jej sąsiedztwie.

Większość znajdujących się na terenie gminy cmentarzy ewangelickich, będących materialną pamiątką o mieszkańcach gminy tego wyznania, nie ma zapewnionej bieżącej opieki. Zaniedbane, o zatartym układzie przestrzennym, często o zdewastowanych ogrodzeniach wymagają pilnych działań pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych.

Podobnie pielęgnacji i rewaloryzacji wymagają cmentarze z I wojny światowej stanowiące pozostałość po Bitwie Łódzkiej z 1914 r.

Zabytkowa zabudowa mieszkaniowa stanowi z reguły własność prywatną. Jest ona w dobrym lub średnim stanie zachowania.

W niniejszym opracowaniu, określono poniższe szanse (atuty) oraz zagrożenia (słabości) w zakresie zarządzania zasobami kulturowymi Gminy Koluszki.

##### **Szanse (atuty):**

- walory krajobrazowe i przestrzenne miasta i gminy, w tym znaczna ilość obszarów leśnych,
- korzystne położenie w sieci komunikacyjnej kraju i regionu, znaczny zakres inwestycji infrastrukturalnych szczególnie komunikacyjnych,
- lokalizacja między głównymi aglomeracjami kraju,
- powstanie strefy inwestycyjnej i wzrost związanych z nią inwestycji,
- działalność organizacji, szczególnie o profilu społeczno - kulturalnym, w tym o profilu historyczno – regionalnym,

- podmioty gospodarcze o ugruntowanej pozycji rynkowej działające od dłuższego czasu w sferze usług i produkcji, związane ze społecznością lokalną,
- istniejącą bazę materialną usług,
- tradycje wielofunkcyjne miasta, w tym szczególnie jako ośrodka kulturalnego i administracyjnego,
- wzrost lokalnego ruchu turystycznego i rekreacyjnego opartego o walory lokalne,
- wytyczenie sieci szlaków turystycznych obejmujących m.in. obszar gminy,
- aktywność i zaangażowanie mieszkańców gminy w ochronę walorów przyrodniczo-kulturowych miejscowości ich zamieszkania, z wiodącą rolą placówek oświatowych,
- liczne powiązania z innymi JST w zakresie wielowymiarowej współpracy.

**Zagrożenia (słabości):**

- uciążliwości dla stanu środowiska ze strony wzrastającego transportu tranzytowego, w tym szczególnie bliskość węzłów autostradowych, brak obwodnicy Koluszek,
- dekapitalizację zabudowy w historycznym centrum miasta oraz niektórych cennych obiektów na terenach sołectw,
- brak znaczącej oferty noclegowej i gastronomicznej bazy turystycznej,
- degradację niewykorzystanych obiektów przemysłowych,
- brak stref ruchu spowolnionego, ścieżek rowerowych i tras pieszych,
- brak pełnego wykorzystania przestrzeni publicznych (np. park miejski).

W trakcie realizacji dotychczasowej działalności samorząd gminny wykonał fundamentalne działania mające znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy dla części obrębu Lisowice, w którego granicach położony jest wpisany do rejestru zabytków zespół dworsko - parkowy w Lisowicach oraz zmianę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki, dla której Program był materiałem wyjściowym.

Wykonano także prace renowacyjne we wnętrzach kościołów - parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach i p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Na terenie cmentarza z I wojny światowej w Gałkowie Małym wykonano prace porządkowe i konserwatorskie.

Nawiązano współpracę pomiędzy Nadleśnictwem Brzeziny, a Gminą Brzeziny i Gminą Koluszki dotyczącą utrzymania i rewaloryzacji cmentarzy wojennych oraz tworzenie szlaków turystycznych na terenie obszaru Bitwy Łódzkiej 1914 r., a także edukacji przyrodniczo-historycznej.

Wykonano inwentaryzację atrakcji turystycznych na terenie gminy Koluszki, w tym obiektów zabytkowych.

Zakończono realizację przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”. Celem tego projektu były m.in.:

- opracowanie koncepcji i wytyczenie lokalnych szlaków turystycznych opartych na walorach regionu,
- promocja tych szlaków jako produktu turystycznego na terenie województwa łódzkiego, wydanie materiałów promocyjnych i multimedialnych.

Przeprowadzono projekt „Koluszki zawsze w centrum – promocja marki Gminy Koluszki”, który m.in. przyczynił się do propagowania gminy, w tym jej dziedzictwa kulturowego.

W ramach edukacji kulturowej przeprowadzono działania popularyzujące wśród młodzieży historię, walory turystyczne i zabytki gminy, wydano także folder informujący o obiektach zabytkowych i wydarzeniach historycznych na terenie gminy Koluszki. Zrealizowano kilka programów popularyzujących walory antropogeniczne i naturalne Koluszek.

## 5. Realizacja zadań Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015

Ze względu na opóźnienie w formalnym przyjęciu programu opieki nad zabytkami na lata 2012 -2015, udało się zrealizować tylko część z przyjętych założeń. Ze względu na zmiany otoczenia prawnego, zakończenia okresu programowania dla funduszy unijnych i zmiany w planach i kierunkach rozwoju Gminy Koluszki do dalszej realizacji przewidziano tylko część z niezrealizowanych działań. Niektóre z nich zastępując nowymi lepiej dopasowanymi do obecnej sytuacji i planów Gminy Koluszki.

Poniżej przedstawiono stan realizacji działań z lat 2012 – 2015. Zaznaczono, które działania będą kontynuowane w następnych latach oraz te, z których zrezygnowano. Zadania przedstawiono zgodnie z logiką programu w podziale na cele, kierunki działań i lata 2012 – 2013 oraz 2014 -2015.

Cel 1 „Podniesienie w hierarchii ważności zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami - jako wyraz uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta i gminy”

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
1.1. Uwzględnienie w planie rozwoju lokalnego problematyki ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	1. Dokonanie w nowej edycji „Planu rozwoju lokalnego gminy Koluszki” analiz uwarunkowań funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy jako wydzielonej problematyki. Plany Rozwoju Lokalnego zastąpiono innymi wymaganymi prawem dokumentami strategicznymi.	1. Opracowanie Lokalnego Programu Rewitalizacji, obejmującego miasto Koluszki i pozostałe obszary wskazane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki.  Działanie będzie realizowane. Program rewitalizacji zgodny z nowymi wytycznymi. Opracowany będzie w 2017 r.
1.2. Wprowadzenie na terenie miasta obszarowej formy ochrony zabytków - parku kulturowego zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei i Parku Miejskiego.	1. Przeprowadzenie konsultacji z Urzędem Marszałkowskim w Łodzi w związku z zamieszczeniem w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami propozycji powołania w Koluszkach parku kulturowego - osiedla mieszkaniowego pracowników kolei. Odstąpiono od przewidzianego w zadaniu zamiaru utworzenia parku kulturowego. Podjęto w to miejsce decyzję o kompleksowej rewitalizacji Osiedla Kolejowego w Koluszkach zgodnie w nowymi wymogami dla programów pomocowych.  2. Dokonanie rozpoznania możliwości partycypacji PKP w pracach związanych z powołaniem Parku kulturowego -	1. Ewentualne podjęcie przez Radę Miejską uchwały o powołaniu parku kulturowego osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach. Odstąpiono od przewidzianego w zadaniu zamiaru utworzenia parku kulturowego i podjęto w to miejsce decyzję o kompleksowej rewitalizacji Osiedla Kolejowego w Koluszkach zgodnie w nowymi wymogami dla programów pomocowych.

	<p>osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach (określenie granic Parku, opracowanie planu ochrony, popularyzacja idei Parku wśród mieszkańców osiedla).</p> <p>Rozpoznano brak zainteresowania PKP udziałem w tworzeniu parku kulturowego. Odstąpiono od zamiaru jego utworzenia Podjęto w to miejsce decyzję o kompleksowej rewitalizacji Osiedla Kolejowego w Koluszkach zgodnie w nowymi wymogami dla programów pomocowych.</p>	
<p>1.3. Promocja miejsc i obszarów zabytkowych</p>	<p>1. Określenie elementów dziedzictwa kulturowego przydatnych do kreowania produktu turystycznego gminy. Działanie zrealizowano w ramach projektu „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” w formie koncepcji i wytyczenia szlaków turystycznych.</p> <p>2. Podjęcie inicjatywy opracowania w porozumieniu z gminami ościennymi proponowanych w Programie rowerowych tras turystycznych. Działanie zrealizowano w ramach projektu „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” w formie koncepcji i wytyczenia szlaków turystycznych.</p> <p>3. Kulturowanie miejscowych tradycji historycznych poprzez organizację cyklicznych imprez turystyczno-kulturalnych związanych z kolejnictwem. Działanie zrealizowano poprzez uwzględnienie w lokalnych wydarzeniach: kulturalnych, religijnych, historycznych czy turystycznych elementów tradycji kolejowej miasta.</p> <p>4. Wyznaczenie wśród pracowników samorządowych osoby upoważnionej do kontaktów z mediami w tematyce dziedzictwa kulturowego. Działanie zrealizowano. Upoważniony do kontaktów z mediami w w/w zakresie jest doradca ds. inwestycji i rozwoju, a w szczegółowym zakresie wybrani pracownicy</p>	<p>1. Włączenie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy do oferty rozwoju turystyki dla zapewnienia dochodów mieszkańcom i budżetowi gminy. Działanie zrealizowano w ramach projektu „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” w formie koncepcji i wytyczenia szlaków turystycznych.</p> <p>2. Opracowanie rowerowych tras turystycznych: „W dolinę rzeki Mrogi” (w porozumieniu z gminami Brzeziny i Rogów), „Przez lasy koluszkowskie” (w porozumieniu z gminą Brójce), „W dolinę Rawki i do Jeżowa” (w porozumieniu z gminą Jeżów), „Szlakiem cmentarzy ewangelickich”. Działanie zrealizowano częściowo w ramach projektu „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” w formie koncepcji i wytyczenia szlaków turystycznych. Działanie będzie kontynuowane.</p> <p>3. Stworzenie miejsko-gminnego systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego z utworzeniem punktu Informacji Turystycznej.</p> <p>Planowany okres realizacji to lata 2017 – 2019 w ramach pozyskiwanych środków pomocowych.</p>

	<p>niektórych komórek.</p> <p>5. Realizacja w porozumieniu z gminami ościennymi czterech szlaków turystycznych w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni”:</p> <p>a) szlaku Pamięci (wojennego),  b) szlaku Wytchnienia (przyrodniczego),  c) szlaku Zadumy (kulturowego),  d) szlaku Łaknienia (kulinarnego).</p> <p>Działanie zrealizowano w ramach projektu „Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” w formie koncepcji i wytyczenia szlaków turystycznych.</p>	
1.4. Monitorowanie stanu i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych.	<p>1. Opracowanie systemu kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów i obszarów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków.  Przewiduje się kontynuację zadania w zmodyfikowanej postaci w latach 2016-2019.</p> <p>2. Dokonanie oględzin cmentarzy z I wojny światowej oraz cmentarzy ewangelickich.  Przewiduje się kontynuację zadania w zmodyfikowanej postaci w latach 2016-2019.</p>	<p>1. Sporządzenie oceny stanu obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków.  Planowany okres realizacji to lata 2017 – 2019.</p>
1.5. Podnoszenie kwalifikacji pracowników samorządu, w których kompetencjach znajduje się ochrona dziedzictwa kulturowego.	<p>1. Szkolenie pracowników samorządowych w zakresie działań ustawowych dotyczących dziedzictwa kulturowego.  Działania zrealizowano w ramach szkoleń pracowników np. w zakresie rewitalizacji, planowania przestrzennego, rozwoju turystyki.</p>	<p>1. Systematyczne uczestniczenie wyznaczonych pracowników samorządowych w szkoleniach dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.</p> <p>Działania zrealizowano w ramach szkoleń pracowników np. w zakresie rewitalizacji, planowania przestrzennego, rozwoju turystyki.</p>

Cel 2 „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego”

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
2.1. Uwzględnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lokalnych tradycji kształtowania przestrzeni gminy.	1. Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki uwzględniającej m.in. obiekty zamieszczone w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Planowany okres realizacji to lata 2017 – 2019.	1. Podjęcie działań formalnych i przedprojektowych dla sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obszarów wymagających rewitalizacji, położonych w Koluszkach i Gałkowie Małym.  Program rewitalizacji zgodny z nowymi wytycznymi opracowany będzie w 2017 r.
2.2. Realizacja ochrony zabytków w powiązaniu z ochroną przyrody i krajobrazu.	1. Uwzględnienie w nowej edycji „Planu rozwoju lokalnego gminy Koluszki” potrzeby działań dotyczących łącznie dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego na terenie miasta i gminy. Zastąpienie Planu Rozwoju Lokalnego innymi wymaganymi prawem dokumentami strategicznymi.  2. Wykonanie dokumentacji inwentaryzacyjnych objętych ochroną konserwatorską obszarów zieleni zorganizowanej na terenie miasta i gminy, w tym: parku w Lisowicach, cmentarzy w Erazmowie, Felicjanowie, Gałkowie Dużym, Gałkowie Małym, Kaletniku, Koluszkach, Leosinie, Przanowicach, Słotwinach, Stamirowicach, Świnach, Żakowicach. Dokonano inwentaryzacji pomników przyrody, użytków ekologicznych na wybranych obszarach. W niektórych przypadkach dokonano również badań i pielęgnacji wybranych drzew  3. Renowacja parku w Koluszkach. Działanie zrealizowane m.in. w ramach projektu „Zakup i montaż małej architektury w Parku Miejskim w Koluszkach” oraz innych działań finansowanych ze środków własnych. Działanie będzie kontynuowane	1. Uwzględnienie w gminnych programach ochrony środowiska przyrodniczego potrzeby ochrony otoczenia i sąsiedztwa obiektów zabytkowych oraz krajobrazu kulturowego (panoramy z atrakcyjnych punktów i ciągów odbioru krajobrazu, doliny rzek Mrogi i Rawki, zespołu pałacowo-parkowego w Lisowicach). Planuje się jego realizację podczas opracowywania aktualnie wymaganych prawem dokumentów strategicznych.  2. Renowacja parku w Koluszkach. Działanie zrealizowane m.in. w ramach projektu „Zakup i montaż małej architektury w Parku Miejskim w Koluszkach” oraz innych działań finansowanych ze środków własnych. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016 – 2019.

	w latach 2016 – 2019.	
2.3. Nawiązanie współpracy z organizacjami propagującymi stosowanie tradycyjnych technik i umiejętności w odnowie zabytków.	<p>1. Rozpoznanie możliwości współdziałania instytucji samorządowych i rządowych m.in. w celu szkolenia w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną dla potrzeb dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Nie określono potrzeby kształcenia większej ilości osób w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną dla potrzeb dziedzictwa kulturowego</p>	<p>1. Inicjowanie stworzenia we współpracy z zainteresowanymi samorządami (w tym wojewódzkim) regionalnego programu ochrony tradycyjnej sztuki budowlanej dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Ze względu na brak istotnych potrzeb i możliwości pozyskania środków finansowych nie podjęto systematycznej współpracy między samorządami w zakresie tradycyjnej sztuki budowlanej dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego.</p>

Cel 3 „Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego”

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
3.1. Opracowanie zasad partnerstwa i wspierania społecznych i pozarządowych organizacji ochrony zabytków.	<p>1. Nawiązanie współpracy z organizacjami działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.</p> <p>Działanie zrealizowano poprzez współpracę m.in. z Muzeum regionalnym w Gałkowie Dużym i lokalnymi stowarzyszeniami.</p> <p>2. Nawiązanie stałej współpracy ze Stowarzyszeniem Na Rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „Mroga” i wspieranie go w realizacji § 1. p. 11 statutu - tworzeniu warunków umożliwiających zachowanie dziedzictwa i tożsamości kulturowej na terenie gminy Kozłowski. Działanie zrealizowano - podjęto stałą współpracę w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na różnych płaszczyznach.</p> <p>2. Inicjowanie powstawania szkolnych kół miłośników zabytków.</p> <p>Inicjatywę w realizacji zadania pozostawiono poszczególnym placówkom oświatowym, które podejmują</p>	<p>1. Wspieranie inicjatyw powstawania organizacji społecznej opieki nad zabytkami.</p> <p>Działanie zrealizowano poprzez współpracę m.in. z Muzeum regionalnym w Gałkowie Dużym i lokalnymi stowarzyszeniami.</p>

	działania we własnym zakresie.	
3.2. Zahamowanie procesu pogarszania się stanu zachowania obiektów i obszarów zabytkowych i doprowadzenie do poprawy ich kondycji.	<p>1. Wypracowanie w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zasad postępowania wobec dewastowanych obiektów zabytkowych znaczących w krajobrazie kulturowym gminy, chronionych ustaleniami planów miejscowych. Przewiduje się kontynuację zadania w zmodyfikowanej postaci w latach 2016-2019.</p> <p>2. W porozumieniu ze Stowarzyszeniem „Mroga” - przeprowadzenie prac porządkowych na terenach cmentarzy z I Wojny Światowej przed obchodami 100 rocznicy Bitwy Łódzkiej 1914 r.</p> <p>Działania zrealizowano poprzez ogrodzenie i uporządkowanie cmentarza w Gałkowie Dużym i uporządkowanie wybranych mogił na terenie gminy.</p>	<p>1. Podjęcie działań prowadzących do eliminowania zagrożeń mających wpływ na zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych na terenie gminy. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019, w zmodyfikowanym zakresie objętym treścią programu.</p>
3.3. Tworzenie miejsc pracy w ochronie zabytków.	<p>1. W porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy propagowanie i pomoc w organizacji szkoleń mających na celu podniesienie poziomu usług w rzemiośle, turystyce, transporcie, edukacji, itp. realizowanych w obiektach o obszarach zabytkowych. Działanie zrealizowano w ramach indywidualnych i grupowych szkoleń oferowanych przez Powiatowy Urząd Pracy</p>	<p>1. W porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy propagowanie i pomoc w organizacji szkoleń mających na celu podniesienie poziomu usług w rzemiośle, turystyce, transporcie, edukacji, itp. Realizowanych w obiektach o obszarach zabytkowych. (c.d.) Działanie zrealizowano w ramach indywidualnych i grupowych szkoleń oferowanych przez Powiatowy Urząd Pracy</p>

## Cel 4 „Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami”

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
4.1. Stworzenie zasad wspomagania finansowego długookresowych działań na rzecz środowiska kulturowego	<p>1. Wypracowanie zasad współpracy z właścicielami, administratorami i użytkownikami obiektów i obszarów zabytkowych. Od realizacji zadania odstąpiono ze względu na brak zainteresowania społecznego.</p> <p>2. Tworzenie mechanizmów zainteresowania właściwym</p>	<p>1. Włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego w zakres interwencji i wsparcia przez samorząd. Działanie przewidziane do realizacji w latach 2016 – 2019 poprzez uwzględnienie dziedzictwa kulturowego w projektach pomocowych i rewitalizacyjnych.</p> <p>2. Organizowanie lokalnych konkursów na najlepszego</p>



	utrzymaniem obiektów i obszarów zabytkowych. Od realizacji zadania odstąpiono ze względu na brak zainteresowania społecznego.	użytkownika obiektu zabytkowego. Od realizacji zadania odstąpiono ze względu na brak zainteresowania społecznego.
4.2. Współpraca z samorządem województwa w tworzeniu zasad partnerstwa regionu w wykorzystaniu programów celowych Unii Europejskiej.	1. Dokonanie analizy Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego w celu określenia możliwości pozyskania wsparcia finansowego działań związanych z ochroną zabytków na terenie gminy Koluszki. Działanie będzie realizowane w latach 2016 – 2019.	1. Opracowanie zasad finansowania Lokalnego Programu Rewitalizacji z wykorzystaniem dostępnych źródeł finansowania, w tym różnych form wsparcia publicznego. Finansowanie programu rewitalizacji zabytków będzie realizowane w ramach możliwych do pozyskania środków zewnętrznych w latach 2016 – 2019.
4.3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na działania rewaloryzacyjne w obiektach i obszarach zabytkowych.	1. Dokonanie analizy dostępnych źródeł finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Działanie zrealizowano. Określono możliwości finansowania opieki nad zabytkami ze środków pomocowych. Działanie będzie kontynuowane.  2. Dokonanie rozpoznania możliwości pozyskania wsparcia Kościoła Ewangelickiego w pracach przy porządkowaniu i rewaloryzacji cmentarzy ewangelickich na terenie gminy. Ze względu na brak środków kościoły ewangelickie nie będą partycypować w uporządkowaniu i utrzymaniu cmentarzy.	1. Opracowanie programu zwiększania wpływów do budżetu gminy z przeznaczeniem ich na ochronę dziedzictwa kulturowego. Działanie zrealizowano poprzez uwzględnienie w programach współfinansowanych ze środków zewnętrznych ochrony dziedzictwa kulturowego np. projekt „Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”, czy „Renowacja zabytkowej kapliczki w Koluszkach”  2. Opracowanie zasad współpracy publiczno-prywatnej dla rewaloryzacji obiektów i obszarów zabytkowych. Od realizacji zadania odstąpiono ze względu na brak zainteresowania społecznego.

Cel 5 Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona tradycji wielokulturowości.

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
5.1. Wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do programu edukacji przedszkolnej i szkolnej.	1. Przygotowanie autorskiego programu dotyczącego wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019.	1. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych pogadanek i prezentacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki. Działania będzie kontynuowane w latach 2016-2019.

	<p>2. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych pogadek i prezentacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki. Działania będzie kontynuowane w latach 2016-2019.</p> <p>3. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych konkursów plastycznych dotyczących środowiska kulturowego gminy Koluszki. Działania będzie kontynuowane w latach 2016-2019.</p>	<p>2. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych konkursów plastycznych dotyczących środowiska kulturowego gminy Koluszki. Działania będzie kontynuowane w latach 2016-2019.</p> <p>3. Pozyskanie środków finansowych na promocję wśród młodzieży walorów kulturowych i turystycznych obszaru gminy Koluszki. Działanie zrealizowano w ramach projektów: „Operacja Łódzka 1914 – szansa na aktywność, edukację i rozwój”, „Ścieżka edukacyjna „Człowiek i przyroda w Różycy”.</p>
5.2. Wspieranie działań edukacyjnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, kierowanych do dorosłych mieszkańców gminy.	<p>1. Organizowanie pogadek dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego oraz tradycji materialnych i niematerialnych na terenie gminy. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019, w zmodyfikowanym zakresie objętym treścią programu.</p>	<p>1. Promowanie pozytywnych wzorów użytkowania zabytkowych obiektów i obszarów. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019, w zmodyfikowanym zakresie objętym treścią programu.</p> <p>2. Wspieranie działań prowadzących do poprawy stanu zachowania i utrzymania dawnych cmentarzy, w tym ewangelickich. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019, w zmodyfikowanym zakresie objętym treścią programu.</p> <p>3. Organizowanie konkursów zachęcających właścicieli i użytkowników obiektów i obszarów zabytkowych do stosowania konserwatorskich zasad ich ochrony i utrzymania. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016-2019, w zmodyfikowanym zakresie objętym treścią programu.</p>
5.3. Udostępnianie wiedzy o gminie mieszkańcom i innym zainteresowanym w regionie i kraju.	<p>1. Opracowanie bazy danych o objętych ochroną konserwatorską obiektach i obszarach na terenie gminy. Działanie będzie realizowane w latach 2016 – 2019.</p> <p>2. Włączenie zasobów informacyjnych o obiektach i obszarach zabytkowych na terenie gminy do tematyki</p>	<p>1. Realizacja upamiętnienia i udostępnienia dawnego obozu pracy w Różycach: a) realizacja ścieżki edukacyjnej, b) ustawienie tablic informacyjnych, c) opracowanie programu edukacyjnego. Działanie zrealizowano w ramach projektu</p>

	<p>strony internetowej zrealizowanej w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” Działanie zrealizowano.</p> <p>2. Bieżące wykorzystywanie prasy, radia, telewizji, filmu i internetu do prezentacji dziedzictwa kulturowego gminy oraz podejmowanych wobec niego działań, w tym w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”. Zadanie zrealizowano.</p>	<p>„Ścieżka edukacyjna „Człowiek i przyroda w Rózycy”.</p> <p>2. Systematyczne uaktualnianie bazy danych o zabytkowych obiektach i obszarach na terenie gminy. Działania zrealizowano. Działanie będzie realizowane w latach 2016 – 2019.</p> <p>3. Systematyczny kontakt z mediami do prezentacji dziedzictwa kulturowego miasta i gminy oraz podejmowanych wobec niego działań. Działania zrealizowano. Działanie będzie kontynuowane w latach 2016 – 2019.</p>
--	---	---

Cel 6 Przygotowanie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych UE

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
<p>6.1. Wzmocnienie finansowe planowej działalności samorządu, dotyczącej ochrony obiektów i obszarów zabytkowych środkami unijnymi.</p>	<p>1. Dokonanie analizy „Planu rozwoju lokalnego Gminy Koluszki” pod kątem uwzględnienia w nim roli i znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy. Plan Rozwoju Lokalnego zastąpiono innymi wymaganymi prawem dokumentami strategicznymi.</p>	<p>1. Uwzględnienie w „Planie rozwoju lokalnego Gminy Koluszki” zapisów umożliwiających współfinansowanie z funduszy strukturalnych działań prowadzonych wobec dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki. Plan Rozwoju Lokalnego zastąpiono innymi wymaganymi prawem dokumentami strategicznymi.</p>

## 6. Założenia programowe w zakresie opieki nad zabytkami na lata 2016-2019

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu gminnego istotny obszar działania. Wobec tego przyjmuje się, że priorytetami gminnego programu opieki nad zabytkami są:

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego i rewitalizacji gminy.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

Stosownie do tak określonych priorytetów określono kierunki działań i odpowiadające im zadania:

### Ad. Priorytet I:

<b>Kierunek działań</b>	<b>Zadania</b>
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> <li>• prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy;</li> <li>• podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy;</li> <li>• zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji;</li> <li>• rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy wojennych, ewangelickich);</li> <li>• zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.);</li> <li>• opracowanie planu kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych;</li> <li>• rewitalizacja osiedla kolejowego w Koluszkach w ramach programów pomocowych</li> </ul>
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;</li> <li>• prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp.</li> <li>• opracowanie materiałów informacyjnych i turystycznych (map, przewodników itp.) promujących najciekawsze obiekty;</li> <li>• iluminacja najcenniejszych zabytków gminy.</li> <li>• uwzględnienie podczas rewitalizacji osiedla kolejowego w Koluszkach elementów potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.</li> </ul>
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> <li>• współpraca z różnymi instytucjami w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną;</li> <li>• wspieranie utrzymywania i tworzenie na rynku pracy miejsc związanych z rewitalizacją kulturalną, społeczną, gospodarczą gminy, w tym obsługa ruchu turystycznego;</li> <li>• wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych i punktów usługowych w okolicy zabytkowych obiektów,</li> </ul>

	<p>obiektów oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci, itp.;</li> <li>• ewentualne uwzględnienie podczas rewitalizacji osiedla kolejowego w Koluszkach tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.</li> </ul>
--	---

## Ad. Priorytet II:

<b>Kierunek działań</b>	<b>Zadania</b>
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> <li>• opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków) oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy;</li> <li>• wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);</li> <li>• konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji);</li> <li>• walka z samowolami budowlanymi;</li> <li>• ochrona panoram oraz przedpoli widokowych o wartościach kulturowych;</li> <li>• uwzględnienie w planach rewitalizacyjnych obszaru osiedla kolejowego w Koluszkach wraz z przyległym parkiem.</li> </ul>
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> <li>• wspierania podmiotów społecznych zainteresowaniem ochroną, promocją i twórczym wykorzystaniem zasobów kulturowych i przyrodniczym gminy;</li> <li>• wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych.</li> </ul>
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poprawa ładu przestrzennego miasta i wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> <li>- ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy;</li> <li>- wypełnienie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy;</li> <li>- wyznaczenie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznej siedlisk.</li> </ul> </li> </ul>

## Ad. Priorytet III:

<b>Kierunek działań</b>	<b>Zadania</b>
Poszerzenie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> <li>• udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy i stronach współpracujących;</li> <li>• utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego;</li> <li>• opracowanie mapy turystycznej z uwzględnieniem zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.</li> </ul>
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> <li>• organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich;</li> <li>• organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych;</li> <li>• wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych m.in. problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;</li> <li>• popularyzacja dobrych praktyk realizatorskich i budowlanych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo;</li> <li>• wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej.</li> </ul>
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<ul style="list-style-type: none"> <li>• utrzymanie i wytyczenie nowych szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego;</li> <li>• utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;</li> <li>• utrzymanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy;</li> <li>• współpraca w powyższym zakresie z sąsiednimi JST.</li> </ul>

Spodziewane efekty działań prowadzących do **Priorytetu I:**

1. Uwzględnienie specyficznego zasobu obszaru gminy w jej rozwoju społeczno – gospodarczym.
2. Objęcie regionalnymi i lokalnym programem rewitalizacji obszarów wskazanych w strategicznych dokumentach Województwa Łódzkiego i Gminy Koluszki.
3. Wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych dla wykreowania produktu turystycznego gminy oraz jej rozwoju społeczno-gospodarczego.
4. Ułatwienie dostępu do informacji o obiektach zabytkowych i dziedzictwie kulturowym gminy.
5. Systematyczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków.
6. Dokonanie oceny stanu zachowania cmentarzy z I i II Wojny Światowej przed obchodami stulecia odzyskania niepodległości.
7. Zapewnienie właściwej ochrony obiektom i obszarom zabytkowym.
8. Stworzenie warunków do pełniejszej współpracy z rządowymi służbami ochrony zabytków.

**Spodziewane efekty działań prowadzących do Priorytetu II:**

1. Zachowanie obszarów i obiektów wyróżniających się z otoczenia terenu gminy Koluszki.
2. Zachowanie historycznych układów ruralistycznych.
3. Zapobieganie rozpraszaniu zabudowy.
4. Zespolenie zasad ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego.
5. Stworzenie oferty turystycznej wykorzystującej walory przyrodnicze i kulturowe gminy.
6. Uzyskanie możliwości finansowania i realizacji zintegrowanych programów ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.
7. Renowacja parku w Koluszkach.
8. Przeniesienie na teren gminy dobrych wzorów działań wobec obiektów zabytkowych.

**Spodziewane efekty działań prowadzących do Priorytetu III:**

1. Rozszerzenie grona aktywnych partnerów współdziałania w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Uświadomienie społeczeństwu potrzeby poszanowania i ochrony obiektów i obszarów zabytkowych.
3. Zachowanie obiektów znaczących w krajobrazie kulturowym gminy.
4. Właściwe utrzymanie cmentarzy z I Wojny Światowej.
5. Pozyskanie miejsc pracy w obsłudze ruchu turystycznego wykorzystującego walory dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego gminy.
6. Stworzenie narzędzi pozyskiwania funduszy rządowych i pozarządowych na działanie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.
7. Włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego w zakres wsparcia samorządu.
8. Uwzględnienie na szczeblu gminnym działań ochronnych i rewitalizacyjnych prowadzonych wobec obiektów i obszarów zabytkowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Łódzkiego i Zintegrowanych Inwestycjach Terytorialnych.
9. Wykorzystanie Europejskiego Funduszu Społecznego do działań związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego.
10. Pozyskanie środków dla propagowania i zachowania dziedzictwa kulturowego, tradycji i sztuki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.
11. Pozyskanie środków resortu kultury.
12. Pozyskanie środków w ramach współpracy publiczno-prywatnej.
13. Pozyskanie środków z funduszy inwestycyjnych wspierających małe i średnie przedsiębiorstwa.
14. Powstanie programu nauczania, budującego na bazie wartości dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego więzi z miastem i gminą – „małą ojczyzną”.
15. Zachowanie w świadomości mieszkańców gminy tradycji materialnych i niematerialnych wiążących się z jej dawnymi mieszkańcami innych narodowości i wyznań.
16. Pogłębienie znajomości problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie gminy.
17. Zbudowanie klimatu powszechnej akceptacji dla idei ochrony dziedzictwa kulturowego.
18. Upamiętnienie i udostępnienie terenu dawnego obozu pracy przymusowej w Różyicy.
19. Powstanie komputerowej bazy danych o zabytkach gminy.
20. Wykorzystanie bazy danych do działań promocyjnych i naukowych
21. Powstanie wydawnictw prezentujących dziedzictwo kulturowe gminy.

## 7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem sporządzającym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez działania władz gminy prowadzące do osiągnięcia przyjętych w nim celów.

Przedmiotem działania programu jest dziedzictwo kulturowe gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio odczuje efekty jego wdrażania. Dotyczy to zarówno użytkowników obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jak i mieszkańców pozostałych obszarów gminy, dla których obiekty i obszary zabytkowe oraz objęte ewidencją konserwatorską są elementami wyróżniającymi ten obszar z otoczenia i przesądzającymi o jego atrakcyjności.

Dostępne instrumentarium służące realizacji niniejszego programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych.

W realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Koluszki przewiduje się wykorzystanie następujących grup instrumentów - prawne, koordynacji, finansowe, społeczne, kontrolne.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami w Gminie Koluszki będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- instrumentów społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- instrumentów kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

Uruchomienie podanych instrumentów wymaga od władz samorządowych i społeczeństwa inicjatywy i konkretnych działań w wielu sferach prowadzonej działalności:

- wykorzystywania wszelkich dopuszczonych prawem i polityką ochronną państwa przepisów dla efektywnego przygotowania polityki i programów ochrony dziedzictwa kulturowego w mieście i gminie,

- wykorzystywania regionalnych programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego województwa dla realizacji lokalnego programu opieki nad zabytkami,



- tworzenia platform współpracy pomiędzy sąsiednimi samorządami o podobnych problemach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w celu zwiększenia skuteczności podejmowanych inicjatyw,
- nawiązania ścisłej współpracy z innymi samorządami dla tworzenia wspólnej, subregionalnej polityki ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego,
- tworzenia opracowań planistycznych odpowiednio do potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego,
- sporządzania analiz i ocen skutków wpływu planowanych działań inwestycyjnych na dziedzictwo kulturowe gminy,
- pozyskiwania z wszelkich dostępnych źródeł środków finansowych, w tym przyjęcie zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- pozyskania poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- koordynacji działań prowadzonych w stosunku do dziedzictwa kulturowego,
- współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami,
- efektywnego zarządzania programem,
- prowadzenia ciągłego monitoringu zmian w stanie dziedzictwa kulturowego gminy.

## 8. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Kolejna edycja gminnego programu opieki na zabytkami dla gminy Koluszki opracowana ma być po 4 latach od przyjęcia niniejszego Programu przez radę gminy.

Ocena stanu realizacji programu powinna być przeprowadzona przez radę gminy przy ewentualnym udziale Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organizacji zajmujących się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami działających na terenie gminy. Dla oceny tej istotne znaczenie mieć będzie także opinia lokalnej społeczności, wobec czego niezbędne jest udostępnienie programu do publicznej wiadomości.

Dla potrzeb dokonania oceny gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki niezbędne jest prowadzenie monitoringu wybranych wskaźników i wyników działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych celów określonych w tym programie.

W ramach Priorytetu I: „Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego i rewitalizacji gminy” przyjęto następujące kryteria:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- inne kryteria opisowe lub mierzalne wskaźniki dostępne podczas wdrażania priorytetu, np.:
  - dokonanie oceny działań prowadzących do wykorzystania dla potrzeb rozwoju turystyki obiektów i obszarów zabytkowych,
  - dokonanie oceny stanu tras turystycznych oraz szlaków wytyczonych m.in. w ramach przedsięwzięcia Muzeum w Przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego,
  - potwierdzenie utworzenia gminnego systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego,
  - przeanalizowanie ilości i efektów kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów objętych ochroną konserwatorską,
  - określenie ilości szkoleń, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, w których udział wzięli pracownicy samorządu gminnego.

W ramach priorytetu II: „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego” przyjęto następujące kryteria:

- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii;
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- inne kryteria opisowe lub mierzalne wskaźniki dostępne podczas wdrażania priorytetu, np.:
  - określenie ilości uporządkowanych cmentarzy wojennych, ewangelickich i mogił żydowskich,
  - potwierdzenie prowadzenia działań mających na celu eliminację zagrożeń mających wpływ na zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych (brak prac remontowych, brak użytkownika),
  - dokonanie oceny aktualności gminnej ewidencji zabytków,

- dokonanie oceny zaawansowania prac inwentaryzacyjnych obszarów zieleni zorganizowanej (parków i cmentarzy) na terenie gminy,
- dokonanie oceny stopnia zaawansowania opracowania gminnej koncepcji zintegrowanej ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy.

W ramach priorytetu III: „Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości” przyjęto następujące kryteria:

- liczba opracowanych prac studialnych (np. studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych;
- liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.;
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- inne kryteria opisowe lub mierzalne wskaźniki dostępne podczas wdrażania priorytetu, np.:
  - dokonanie oceny współpracy z organizacjami społecznymi i pozarządowymi działającymi na rzecz środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy,
  - potwierdzenie prowadzenia działań mających na celu eliminację zagrożeń mających wpływ na zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych (brak prac remontowych, brak użytkownika),
  - określenie ilości i rodzaju działań związanych ze wsparciem samorządu dla ochrony dziedzictwa kulturowego,
  - dokonanie oceny stopnia pozyskania wsparcia finansowego dla działań prowadzonych na terenie gminy, związanych z ochroną zabytków,
  - określenie ilości lekcji i pogadanek przeprowadzonych w szkołach i przedszkolach,
  - określenie ilości konkursów plastycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy,
  - określenie ilości kierowanych do dorosłych mieszkańców cyklicznych spotkań i pogadanek dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy,
  - ocena stopnia realizacji przedsięwzięcia mającego na celu upamiętnienie i udostępnienie terenów atrakcyjnych z punktu widzenia turystyki kulturalnej,
  - ocena stopnia wykorzystania mediów dla prezentowania problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego gminy,
  - potwierdzenie ogólnego udostępnienia bazy danych o zabytkach miasta.

## **9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016-2019**

Rozdział zawiera informacje o źródłach pozyskiwania środków na finansowanie realizacji celów określanych m. in. w gminnych programach opieki nad zabytkami. Przedmiotem finansowania mogą być m. in. ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, działania rewitalizacyjne, edukacja kulturalna, poprawa bazy ośrodków kultury, poprawa stanu infrastruktury turystycznej, zapewnienie bezpieczeństwa zasobów kulturowych, rehabilitacja przestrzeni publicznej.

Warunkiem ubiegania się o dofinansowanie działań inwestycyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego jest ich określenie w gminnych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym:

- strategii rozwoju gminy,
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- lokalnych programach rewitalizacji, czy planach odnowy miejscowości.

Wszelkie prace w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami - konserwatorskie, restauratorskie i inne roboty budowlane przy zabytku finansuje osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i innych robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego.

Na zasadach i w trybie określonym odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych.

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na pierwszym, najbardziej ogólnym poziomie stanowią dwa źródła:

### 8.1. Środki prywatne

Sektor prywatny jest istotnym, wciąż niewykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną umożliwiającą współpracę międzysektorową – partnerstwo publiczno - prywatne jest ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym.

Istotą partnerstwa publiczno - prywatnego jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji.

Inną formą współpracy między sektorami jest wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (pomoc publiczna). Dotyczy to zarówno przedsiębiorców działających w branży ochrony zabytków, jak i przedsiębiorców korzystających z zabytku.

Postanowienia dotyczące pomocy publicznej zawarte są w Traktacie o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej, w Rozporządzeniach Komisji (WE), Rozporządzeniach Rady (WE) oraz Komunikatach i Wytycznych. Według art. 87 ust. 3 Traktatu założycielskiego Wspólnoty Europejskiej (TWE) – ochrona dóbr kultury jest jednym z dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej. Polskie przepisy dotyczą tylko sfery regulacyjnej - Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. Nr 123, poz. 1291).

Organizacje społeczne realizujące projekty często korzystają z dotacji udzielanych przez inne większe organizacje nazywane potocznie organizacjami pozarządowymi lub organizacjami non profit. Organizacje przyznające dotacje dzielą się na działające lokalnie, na skalę krajową i międzynarodową.

## 8.2. Środki publiczne

Narzędziami realizacji celów przyjętej przez Rząd RP w dniu 21 września 2004 r. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na Lata 2004-2020 są coroczne programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy te są podstawą ubiegania się o środki Ministra Kultury na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Wsparcie finansowe udzielane jest beneficjentom na podstawie następujących aktów prawnych:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 118, poz.797),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 128, poz.898).

Przy realizacji celów wytyczonych przez gminny program opieki nad zabytkami możliwe jest przygotowanie wniosków o fundusze do następujących programów operacyjnych będących w dyspozycji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na 2017 r. zaplanowano następujące programy, do których można aplikować o środki:

### **Programy z zakresu twórczości artystycznej i edukacji kulturalnej**

#### Muzyka

#### Zamówienia kompozytorskie

#### Nowowiejski 2017

#### Teatr i taniec

#### Sztuki wizualne

#### Narodowe kolekcje sztuki współczesnej

#### Regionalne kolekcje sztuki współczesnej

#### Film

#### Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży

#### Edukacja artystyczna

#### Edukacja kulturalna

## Kultura dostępna

### **Programy z zakresu literatury i promocji czytelnictwa**

#### Literatura

#### Promocja czytelnictwa

#### Czasopisma

#### Conrad 2017

#### Partnerstwo dla książki

### **Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego**

#### Kolekcje muzealne

#### Wspieranie działań muzealnych

#### Kultura ludowa i tradycyjna

#### Ochrona zabytków

#### Ochrona zabytków archeologicznych

#### Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą

#### Miejsca Pamięci Narodowej za granicą

#### Badanie polskich strat wojennych

### **Programy infrastrukturalne**

#### Infrastruktura kultury

#### Infrastruktura szkolnictwa artystycznego

#### Infrastruktura domów kultury

### **Inne programy**

#### Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

#### Rozwój sektorów kreatywnych

Ze względu na zbliżanie się metodyk ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego, rozważyć można również możliwość finansowania zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Jest to szczególnie wskazane przy realizacji priorytetu II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Podobnym źródłem finansowania może być Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, który przeznacza środki m.in. na renowację i zachowanie pomników przyrody, zabytkowych parków i ogrodów stanowiących część otoczenia zabytków nieruchomych lub tworzących wraz z nimi obiekt atrakcyjny turystycznie.

Istnieją również możliwości finansowania inwestycji przy pomocy funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Programu Unii Europejskiej – Kreatywna Europa.

Publiczne wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane mogą być również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw samorządowych i gmin. Samorzady dysponują również wieloletnimi instrumentami planowania finansowego.

Ponadto jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Jest to instrument prawny rzadko wykorzystywany przez jednostki samorządowe. Może być jednak bardzo pomocny zwłaszcza przy realizacji projektów długoterminowych.

#### 8.2.2. Możliwości pozyskania i analiza dostępnych źródeł finansowania inwestycji z funduszy Unii Europejskiej w latach 2014-2020.

Unia Europejska wspiera m.in. następujące przedsięwzięcia w obszarze polityki kulturalnej:

- podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury i historii narodów europejskich,
- zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim,
- wspieranie współpracy kulturalnej Europejczyków.

Formą wsparcia finansowego ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego są m.in. fundusze strukturalne, działania związane z opieką nad zabytkami. W aktualnym okresie programowania środki finansowe na projekty związane z rozwojem wsi, a także jej dziedzictwem kulturowym można pozyskać z następujących Programów Operacyjnych:

- Regionalne Programy Operacyjne – RPO (Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020),
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – PROW,
- Infrastruktura i Środowisko – PO IŚ,
- Europejski Fundusz Społeczny – EFS.

Dokładne omówienie źródeł finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest treścią załącznika nr 1 do niniejszego programu.

Załącznik  
do Gminnego Programu  
Opieki nad Zabytkami dla  
Gminy Koluszki na lata  
2016-2019

## **Potencjalne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami**

### 1. Środki prywatne

Sektor prywatny jest niesłuchanie istotnym, wciąż niewykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną umożliwiającą współpracę międzysektorową – partnerstwo publiczno - prywatne jest ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym.

Istotą partnerstwa publiczno - prywatnego jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji.

Partnerstwo publiczno – prywatne ustawa określa jako opartą na umowie o partnerstwie publiczno-prywatnym współpracę podmiotu publicznego i partnera prywatnego, służącą realizacji zadania publicznego, jeżeli odbywa się na zasadach określonych w tej ustawie.

Przedmiotem umowy o partnerstwie publiczno - prywatnym jest realizacja przez partnera prywatnego przedsięwzięcia za wynagrodzeniem na rzecz podmiotu publicznego.

Partner prywatny poniesie w całości albo w części nakłady na realizację przedsięwzięcia, o którym mowa w ust. 1, lub zapewni ich poniesienie przez inne podmioty.

Inną formą współpracy między sektorami jest wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Dotyczy to zarówno przedsiębiorców działających w branży ochrony zabytków, jak i przedsiębiorców korzystających z zabytku.

"Pomoc publiczna" oznacza jakkolwiek pomoc pochodzącą od "państwa" lub ze środków publicznych w formie płatności lub zrzeczenia się dochodów. Dotyczy to nie tylko pomocy oferowanej przez organy naczelne i centralne państwa, organy regionalne czy lokalne, ale również świadczonej przez władze samorządowe lub inne organizacje, a nawet osoby, nad którymi państwo nie sprawuje bezpośredniej kontroli, a które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych.

Wsparcie przez sferę publiczną podmiotu gospodarczego w każdej formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty oraz zwolnienia z zaległości podatkowych, zwolnienia z należności nieopodatkowanych, zwolnienia z opłaty za zajęcie pasa drogowego, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu) musi być zgodne z zasadami udzielania pomocy publicznej.

Postanowienia dotyczące pomocy publicznej zawarte są w Traktacie o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej, w Rozporządzeniach Komisji (WE), Rozporządzeniach Rady (WE) oraz Komunikatach i Wytycznych.

### 2. Organizacje dotacyjne działające ze środków prywatnych

Podmioty realizujące projekty często korzystają z dotacji udzielanych przez inne większe organizacje nazywane potocznie organizacjami pozarządowymi lub organizacjami non profit, np. promujące się na stronach: [www.ngo.pl](http://www.ngo.pl) oraz [www.witrynawiejska.org.pl](http://www.witrynawiejska.org.pl). Ubiegające się o środki finansowe z tych źródeł projekty powinny mieć charakter społeczny



i angażować w realizację większą grupę osób i różnorodnych partnerów. Organizacje przyznające dotacje dzielą się na działające lokalnie, na skalę krajową i międzynarodową.

**Lokalne organizacje grantowe (LOG)** co roku ogłaszają konkursy, np. „Działaj lokalnie”. Konkursy dotyczą z reguły szerokiego spektrum zagadnień związanych z potrzebami lokalnych społeczności. Od potrzeb bytowych przez rynek pracy po potrzeby kulturalne, w tym np. ochronę i promocję miejscowych zasobów kultury. Najczęściej są to kwoty niewielkie (kilka tys. zł) pozwalające, przy znacznym udziale pozafinansowego wkładu własnego zrealizować jedno konkretne zamierzenie, np. odnowić mały zabytek architektury, uporządkować stary cmentarz, zorganizować konkurs lub wydarzenie kulturalne, czy opracować i wydać broszurę. Cennym celem tych środków jest pobudzanie aktywności od zaspokajania lokalnych potrzeb społecznych. Przykładowe informacje, o takich środkach można znaleźć na stronie [www.dzialajlokalnie.pl](http://www.dzialajlokalnie.pl).

Fundusze lokalne funkcjonują jako organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, bądź fundacje) i gromadzą środki finansowe od różnorodnych darczyńców na finansowanie lokalnych inicjatyw obywatelskich. Przyznają one dotacje w ramach konkursów.

Każda z tych organizacji ma swój obszar działania (od kilku gmin do kilku powiatów; i z tego obszaru może przyjmować wnioski o dotację) oraz własne regulaminy konkursów i terminy przyjmowania wniosków. Dotacje przyznawane są wyłącznie na poziomie lokalnym. Największą zaletą tych źródeł dotacji jest ich bliskość. Grantodawcy znają problemy lokalnych społeczności i szybko reagują na pojawiające się trudności. Procedury są także stosunkowo proste. Dotacje od lokalnych stowarzyszeń i fundacji są jednak na ogół niewielkie. Ich cechą wyróżniającą jest wymóg społecznego charakteru projektów – ważne jest, czy działanie będzie realizowane wspólnie przez mieszkańców i czy powstała po realizacji projektu wartość będzie służyła większej liczbie osób.

O dotacje mogą ubiegać się organizacje pozarządowe posiadające osobowość prawną, lokalne instytucje, grupy nieformalne, w których imieniu wniosek złoży organizacja pozarządowa lub instytucja publiczna posiadająca osobowość prawną, a także instytucje, które otrzymają specjalne pełnomocnictwo od zwierzchnich organów do przeprowadzenia planowanych działań (szkoła, dom kultury, biblioteka, klub sportowy itd.). Nie mogą składać wniosków fundacje skarbu państwa oraz stowarzyszenia samorządów lokalnych.

Fundacje, stowarzyszenia działające na terenie całego kraju organizują konkursy grantowe na większą skalę (np. region, cały kraj), ale o podobnych celach i założeniach jak organizacje lokalne. Do organizacji, które przeznaczają środki, m.in. na wsparcie ochrony dziedzictwa kulturowego należą:

**Fundusz Inicjatyw Obywatelskich**, ze środków którego wspierane są działania obywatelskie z udziałem organizacji pozarządowych, m.in. w zakresie realizacji zadań publicznych (wymienionych w art. 4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie), działania w zakresie współpracy między sektorem pozarządowym i publicznym, działania umożliwiające organizacjom korzystanie ze środków Unii Europejskiej, działania upowszechniające dobre praktyki i modelowe rozwiązania, które służą rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego, itp. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest instrumentem programowym i finansowym zwiększającym dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych. Jego horyzontalny wymiar potwierdził ogromną różnorodność sektora organizacji pozarządowych, zarówno pod względem wyznaczonych misji i celów, jak i wewnętrznego potencjału, doświadczenia, zdolności absorpcyjnych, zasięgu, środowiska i sprawności działania oraz położenia geograficznego poszczególnych podmiotów. 27 listopada 2013 r. przyjęty został Program FIO na lata 2014-2020. Jest on podstawą do corocznej organizacji konkursu w tym okresie. Celem głównym programu jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Realizacja

Programu FIO ma umożliwić obywatelom angażowanie się w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz tworzenie, realizację i monitoring polityk publicznych. Na lata 2014-2020 przyjęto cztery priorytety. Trzy z nich obejmują działania mogące wzmocnić realizację lokalnych programów ochrony zabytków:

1. Zwiększenie ilości inicjatyw oddolnych.
2. Wzrost liczby obywateli angażujących się w działania organizacji pozarządowych i inicjatywy lokalne.
3. Wzrost partycypacji obywateli w sprawach publicznych.

Konkursy przeprowadzane są zgodnie z przepisami ustawy o działalności pożytku publicznego oraz uchwałą Rady Ministrów z 2008 roku w sprawie przyjęcia krajowego Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009-2013.

O dotacje mogą ubiegać się organizacje pozarządowe (czyli osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, które nie są jednostkami sektora finansów publicznych i nie działają w celu osiągnięcia zysku), stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne Kościołów i związków wyznaniowych, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz spółdzielnie socjalne w zakresie działalności społecznie użytecznej.

Zasady przyznawania i rozliczania dotacji w ramach Programu Operacyjnego Funduszu Inicjatyw Obywatelskich w danym roku. Uprawniony podmiot może złożyć jeden wniosek w ramach ogłoszonego konkursu. Kontakt: [www.pozytek.gov.pl](http://www.pozytek.gov.pl) (zakładka FIO).

**Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.** Fundacja wspiera przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe, osoby fizyczne i prawne, a także jednostki nieposiadające osobowości prawnej. [www.ffp.org.pl](http://www.ffp.org.pl) oraz [www.fpds.pl](http://www.fpds.pl)

**Fundacja Wspomagania Wsi.** Działania statutowe FWW obejmują między innymi wspomaganie rozwoju społecznego i kulturalnego oraz rozwoju oświaty wśród mieszkańców wsi. O dotacje mogą ubiegać się organizacje pozarządowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, parafie, spółdzielnie socjalne, szkoły, a także grupy nieformalne.

Fundacja wspiera dotacjami projekty realizowane w małych miejscowościach. Kontakt: [www.fww.org.pl](http://www.fww.org.pl); [www.witrynawiejska.org.pl](http://www.witrynawiejska.org.pl)

**Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży.** Stara się pomagać liderom organizacji społecznych, nauczycielom, dyrektorom szkół i placówek edukacyjnych oraz tym wszystkim, którym zależy na rozwoju młodych ludzi, by stawali się osobami odpowiedzialnymi, twórczymi, aktywnie kształtującymi własne życie i środowisko lokalne. Wsparcie finansowe przeznaczone na realizację konkretnych inicjatyw: [www.pcyf.org.pl](http://www.pcyf.org.pl).

**Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności,** której misją jest działanie na rzecz umacniania demokracji i społeczeństwa obywatelskiego, wyrównywania szans rozwoju indywidualnego i społecznego oraz wspieranie gospodarki rynkowej w Polsce, a także, w dalszej perspektywie i w miarę możliwości, w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Działalność swą Fundacja opiera na historycznych osiągnięciach polskiego społeczeństwa w procesie przemian ustrojowych rozpoczętych w roku 1989. Proces ten był od początku konsekwentnie wspierany przez Stany Zjednoczone. Fundacja realizuje swoje cele statutowe w sposób elastyczny i otwarty. Zamierza rozwijać partnerskie stosunki z organizacjami pozarządowymi, zarówno z tymi o utrwalonej pozycji, jak i z nowymi, które wykazują inicjatywę i roszą nadzieję na przyszłość: [www.pafw.pl](http://www.pafw.pl).

Warto zaprenumerować następujące biuletyny elektroniczne, by dostawać aktualne informacje o źródłach finansowania:

- <http://wiadomosci.ngo.pl/prenumerata> – newsletter portalu organizacji pozarządowych;
- [www.smartlink.pl](http://www.smartlink.pl) – operator specjalistycznego serwisu, [www.funduszeonline.pl](http://www.funduszeonline.pl) ;

### 3. Środki, fundusze publiczne - krajowe

Narzędzia realizacji celów znajdują się w przyjętej przez Rząd RP w dniu 21 września 2004 r. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na Lata 2004-2020. Programy określone co roku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego na podstawie tych dokumentów są podstawą ubiegania się o środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły artystyczne organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy MKiDN przewidziane do realizacji na rok 2017 wskazano w rozdziale 8.2. oraz niektóre z nich omówiono poniżej.

Wsparcie finansowe udzielane jest beneficjentom na podstawie następujących aktów prawnych:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 118, poz. 797),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 24, poz. 201).

Wśród publicznych wydatków związanych z dziedzictwem kulturowym znajdują się te przeznaczone na ochronę i opiekę nad zabytkami. Środki krajowe dostępne zgodnie z zapisami ustawowymi ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446, z 2015 r., poz. 397, poz. 774, poz. 1505, z 2016 r., poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948, z 2017 r., poz. 60) udzielane są na podstawie:

- rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940).

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2013, poz. 784).

Rozporządzenie to określa szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej, na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, zwane dalej "pracami", przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Przy realizacji celów wytyczonych przez gminny program opieki nad zabytkami możliwe jest przygotowanie wniosków o fundusze do następujących programów operacyjnych będących w dyspozycji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W 2017 r. dostępne są następujące programy, w które wpisana jest ochrona zasobów kulturowych:

#### **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017 „Ochrona zabytków”**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki

Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Innym celem programu jest zwrócenie uwagi na obiekty, mające istotne znaczenie dla dziedzictwa o zasięgu ogólnopolskim, jak i miejscowym.

Zasady programu dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub, gdy jego stan wymaga natychmiastowej interwencji.

Elementem oceny jest również podejmowanie działań zmierzające do zabezpieczenia obiektu w przyszłości, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Wyraźnym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie podstaw dla funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym stałym zmianom otoczeniu. W konsekwencji materialne obiekty zabytkowe, mają pozostać integralną częścią teraźniejszego i przyszłego środowiska naturalnego.

### **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017 „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”**

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego. Zakres działań wypełniających cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne i tzw. projekty „miękkie”, realizujące cele artystyczne, czy edukacyjne. W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w możliwie istotny sposób na dostępność do kultury, jak również angażuje różne grupy społeczne. W odniesieniu do zadań „miękkich” preferowane będą projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, jak również te, służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.

### **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017 „Kultura ludowa i tradycyjna”**

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, przemianami ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotyczy to również kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych, np. zawodowych. Inicjatywy te mają przyczynić się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują. Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Szczególny nacisk zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców, depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców. Za istotne program uznaje:

- dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych;
- tworzenie metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu;
- wypracowywanie dobrych praktyk oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów;

- wykorzystywanie form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.

Szczególnie ważne dla realizacji celów programu są zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi będzie pretekstem do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się ma do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur.

W 2017 roku zakres programu pozostaje nadal rozszerzony o zadania, związane z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej.

Obok Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego tematyką ochrony zasobów kultury zajmuje się **Narodowe Centrum Kultury**, które jest państwową instytucją kultury, a jego statutowym zadaniem jest podejmowanie działań na rzecz rozwoju kultury w Polsce.

Przedmiotem działań Narodowego Centrum Kultury jest:

- edukacja kulturalna oraz zwiększanie zainteresowania kulturą i sztuką,
- rozwój i profesjonalizacja sektora kultury,
- promocja polskiego dziedzictwa narodowego jako elementu europejskiego dziedzictwa kulturowego,
- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej i państwowej.

Narodowe Centrum Kultury zajmuje się także:

- inspirowaniem i wspomaganie działających w sferze kultury i dziedzictwa narodowego ruchów społecznych oraz organizacji pozarządowych,
- informacją kulturalną oraz pracami badawczymi w zakresie kultury i dziedzictwa narodowego,
- podwyższaniem kwalifikacji kadr zajmujących się działalnością kulturalną.

Narodowe Centrum Kultury wspiera inicjatywy zewnętrzne, instytucje i organizacje poprzez prowadzone programy dotacyjne i stypendialne. Wśród nich program **Dom Kultury + Inicjatywy Lokalne**.

Program skierowany jest do domów kultury, które gotowe są prowadzić nowatorskie działania animacyjne projektowane w oparciu o przeprowadzoną wcześniej diagnozę i poddane ewaluacji, a ukierunkowane na bezpośrednią i bliską współpracę z przedstawicielami społeczności lokalnej. Istotą programu jest nawiązywanie przez dom kultury stałych relacji z mieszkańcami miejscowości, na terenie których działa. Odkrywanie talentów i wzmacnianie potencjału społecznego ma owocować stworzeniem wspólnych projektów na rzecz społeczności lokalnych i przestrzeni publicznej. Program został ogłoszony w 2010 roku. Beneficjentami programu mogą być m.in. domy kultury działające na terenach wiejskich, wiejsko-miejskich. Kontakt: [www.nck.pl](http://www.nck.pl).

#### 4. Inne krajowe źródła finansowania projektów.

Ze względu na zbliżanie się metodyk ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, rozważać można również możliwość finansowania zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez środki **Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**. Jest to szczególnie wskazane przy realizacji Priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, m.in. w kierunku działań: Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

Podobnym źródłem środków jest Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo-

pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności pomnikach przyrody, zabytkowych parkach i ogrodach. Fundusz udziela dofinansowania w formie:

- pożyczek, w tym pożyczek pomostowych,
- dotacji,
- dopłat do oprocentowania kredytów,
- częściowego umorzenia pożyczki.

Publiczne wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane mogą być również w ramach **budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego**, przede wszystkim województw samorządowych i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Ponadto jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Jest to instrument prawny rzadko wykorzystywany przez jednostki samorządowe, może być jednak bardzo pomocny zwłaszcza przy realizacji projektów długoterminowych.

## 5. Fundusze Unii Europejskiej w latach 2014-2020

Zaprezentowana poniżej analiza wskazuje najważniejsze źródła pozyskania funduszy. Każdy projekt mieszczący się w ramach realizacyjnych programu należy traktować indywidualnie i szczegółowo analizować aktualnie dostępne możliwości pozyskania pieniędzy na jego realizację.

Unia Europejska wspiera m.in. następujące przedsięwzięcia w obszarze polityki kulturalnej:

- podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury i historii narodów europejskich,
- zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim,
- niekomercyjną wymianę kulturalną,
- wzajemne poznawanie dzieł,
- wspieranie współpracy kulturalnej Europejczyków,
- twórczość artystyczną i literacką, w tym audiowizualną,
- rewitalizację i wykorzystanie terenów w tym o wartości zabytkowej.

Środki na powyższe działania przewidziano w ramach następujących funduszy:

- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Europejskiego Funduszu Społecznego,
- Funduszu Spójności,
- Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich.

W ramach ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego Unia Europejska wspiera finansowo działania związane z opieką na zabytkami, m.in. poprzez fundusze strukturalne. W aktualnym okresie programowania dla celów ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego można wykorzystać środki z następujących programów:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020-RPO WŁ2014-2020;
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020-PROW 2014-2020;
- Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020-PO IS 2014-2020.

**Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach funduszy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.**



Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego przyjęty został przez Zarząd Województwa Łódzkiego uchwałą Nr 103/16 w dniu 5 lutego 2016 r. Instytucją zarządzającą programem na lata 2014-2020 jest Zarząd Województwa Łódzkiego. Treść Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego dostępna jest na stronie internetowej [www.lodzkie.pl](http://www.lodzkie.pl).

Celem strategicznym RPO WŁ jest: „poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich i usprawnienie powiązań między nimi, zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej oraz przełamywanie barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.”

Szczegóły działania RPO WŁ 2014-2020 określono w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020. Wśród dwunastu osi priorytetowych oraz obszarów i typów projektów, w których poszukiwać można środków na ochronę i promocję zabytków w Gminie Koluszki wyróżnić możemy:

**Oś priorytetowa V Ochrona środowiska**, gdzie w działaniu V.4 Ochrona przyrody znaleźć można m.in. środki na wsparcie inwestycji w infrastrukturę parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, w tworzenie centrów ochrony biologicznej oraz inwestycje, które zapewnią ograniczenie degradacji środowiska przyrodniczego w miejscach wypoczynku, na szlakach turystycznych, czy spacerowych. Realizacja zaplanowanych działań ma przyczynić się do powstrzymania utraty różnorodności biologicznej oraz zachowania walorów środowiska przyrodniczego województwa łódzkiego.

**Oś priorytetowa VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu**, w ramach, której realizowane będą trzy cele tematyczne:

- Działanie VI.1. Dziedzictwo kulturowe i infrastruktura kultury.
- Działanie VI.2. Rozwój gospodarki turystycznej.
- Działanie VI.3. Rewitalizacja i rozwój potencjału społeczno-gospodarczego.

Działania zaplanowane w tej osi zorientowane są na ograniczanie „skutków wykluczenia społecznego na terenach problemowych (w tym obszarach zdegradowanych) oraz wykorzystanie i rozwój potencjałów endogenicznych regionu łódzkiego opartych na walorach przyrodniczo-kulturowych, szczególnie w aspekcie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej, w tym powstawanie nowych miejsc pracy. Celem ma być podniesienie jakości i dostępności usług kulturalnych poprzez realizację przedsięwzięć z zakresu ochrony, zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju instytucji kultury.”

Planowane w ramach OP VI działania w zakresie usług kulturalnych i turystycznych, rozwoju potencjałów endogenicznych obszarów o specyficznych potrzebach oraz rewitalizacji obszarów zdegradowanych mają prowadzić do ożywienia społeczno-gospodarczego regionu, wpłynąć na podniesienie jakości i atrakcyjności życia mieszkańców. Ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych ma następować poprzez realizację inwestycji infrastrukturalnych prowadzących do aktywizacji społeczno-gospodarczej, włączenia społecznego oraz zwiększenia uczestnictwa w kulturze.

**Oś priorytetowa VIII Zatrudnienie** w ramach dwóch działań:

- Działanie VIII.2. Wsparcie aktywności zawodowej osób po 29 roku życia.
- Działanie VIII.3. Wsparcie przedsiębiorczości.

Wśród tych funduszy pozyskać można m.in. środki na finansowanie zatrudnienia lub wsparcia przedsiębiorczości na obszarach rewitalizowanych (w ramach Osi priorytetowej VI), w tym z wykorzystaniem obiektów zabytkowych i atrakcyjnych turystycznie.

**Oś priorytetowa IX Włączenie społeczne**, w której przewidziano:

- Działanie IX.1. Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Działanie IX.3. Rozwój ekonomii społecznej.

Środki z obu działań w pewnym stopniu mogą być absorbowane na działania promocji i ochrony zabytków w połączeniu z rewitalizacją obiektów i integracją społeczną.

**Oś priorytetowa X Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie**, która ma posłużyć zwiększeniu adaptacyjności do zmian i wzrostowi konkurencyjności przedsiębiorstw.

Cel ten osiągnięty ma być przez działania skierowane do firm i ich pracowników, które koncentrować będą się na obszarach mających wpływ na kondycję regionalnej gospodarki i zasobów pracy. Zwiększone zostać mają szanse na podjęcie oraz utrzymanie zatrudnienia przez osoby pełniące funkcje rodzicielskie, wzrosnąć ma poziom konkurencyjności przedsiębiorstw w powiązaniu ze wzrostem kwalifikacji personelu. Wsparcie ma pomóc przedsiębiorcom w reagowaniu na przemiany gospodarcze i zapobieganie kryzysom. W przypadku pracowników dotkniętych negatywnymi skutkami zmian pozwoli na powrót na rynek pracy i zapobiegać dezaktywizacji zawodowej. Środki na działania ochronne w sferze dziedzictwa kulturowego znaleźć można w Działaniu X.2. Rozwój pracowników i przedsiębiorstw. Można je wykorzystać na wsparcie osób planujących działalność, np. w obszarze kultury, turystyki, handlu.

**Oś priorytetowa XI Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności**, w której zaplanowano m.in.: wsparcie kształcenia ogólnego i zawodowego skoncentrowane na rozwijaniu kompetencji kluczowych istotnych dla przyszłej zatrudnialności.

Częścią interwencji w ramach działania XI.1. ma być tworzenie sprawnych systemów doskonalenia nauczycieli, prowadzących do poprawy jakości pracy szkół. Realizowane będą projekty przyczyniające się do poprawy warunków dydaktycznych w szkołach, np. poprzez doposażenie szkolnych laboratoriów/pracowni przedmiotowych. Kolejnym z działań będzie inwestowanie w kompetencje i umiejętności uczniów i nauczycieli w zakresie stosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz upowszechnienie edukacji cyfrowej i medialnej na wszystkich poziomach kształcenia.

Interwencja zwiększać ma uczestnictwo osób dorosłych w procesie uczenia się przez całe życie, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem, uzupełnieniem lub podwyższeniem kompetencji w zakresie TIK i języków obcych.

Wsparcie w ramach działania XI.3. skierowane będzie do szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe, w zakresie wdrażania kompleksowych programów rozwoju szkół. Planuje się również organizację tradycyjnych, pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego oraz organizację innych kursów umożliwiających uzyskanie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych, bądź nabycie uprawnień zawodowych. Uzupełniające działania będą skierowane na rozwój ofert ukierunkowanych branżowo centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego w zakresie kształcenia dla potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy.

Efektom interwencji w obszarze edukacji, kwalifikacji i umiejętności będzie: poprawa dostępu do placówek oświaty, wzrost poziomu nauczania na wszystkich poziomach kształcenia, zapewnienie warunków dla prawidłowego rozwoju psychofizycznego dzieci i młodzieży, doposażenie bazy dydaktyczno-naukowej, zwiększenie adaptacyjności na rynku pracy i przedłużenie aktywności zawodowej mieszkańców.



W zakresie ochrony zabytków, czy szerzej rozumianej kultury można spożytkować środki z tej osi na podnoszenie poziomu wiedzy i świadomości mieszkańców Gminy Koluszki, w tym obszarze lub kształcić w zawodach cennych dla zachowania dziedzictwa kulturowego.

### **Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.**

**Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020** to największy program finansowany z Funduszy Europejskich w Unii Europejskiej. Obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transportu i bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Dzięki równowadze pomiędzy działaniami inwestycyjnymi w infrastrukturę oraz wsparciu skierowanemu do wybranych obszarów gospodarki, program będzie skutecznie realizował założenia strategii Europa 2020, z którą powiązany jest jego cel główny – wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej.

Środki na projekty z zakresu dziedzictwa kulturowego dostępne są w ramach Osi priorytetowej VIII „**Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury.**” Oś ta składa się z jednego priorytetu inwestycyjnego „Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.”

Celem osi priorytetowej VIII jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak i regionalnym i lokalnym.

Dziedzictwo kulturowe oraz zasoby kultury są (zdaniem twórców programu) „ważnym czynnikiem tworzenia postaw kreatywnych w społeczeństwie, wpływają na wspieranie działań innowacyjnych, a tym samym pozytywnie oddziałują na rozwój gospodarczy.

Jednocześnie dziedzictwo kulturowe jak i zasoby kultury istotnie wpływają m.in. na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej regionów, determinują rozwój turystyki, wpływają na poprawę dostępu do kultury, tworzą rynek pracy, wpływają na rozwój przemysłów kultury, a także współokreślają funkcje metropolitalne miast w układach ekonomicznych i przestrzennych. Co więcej, dziedzictwo kulturowe i zasoby kultury mają wpływ na rozwój społeczny przyczyniając się do rozwoju kompetencji społecznych i wzrostu integracji społecznej – tu ogromną rolę odgrywają instytucje edukacji kulturalnej i artystycznej, które kształcą przyszłych odbiorców kultury.

Dziedzictwo kulturowe i zasoby kultury należy więc widzieć w szerokim kontekście czynników wspierających rozwój zrównoważony: gospodarczy, społeczny i środowiskowy, tak z uwagi na konieczność zachowania i rozwoju jego tkanki materialnej, komplementarnej wobec dziedzictwa naturalnego i przyrodniczego, jak również w kontekście związków kultury z celami rozwoju ekonomicznego i społecznego, do których wnosi znaczący wkład.”

Rezultatami działań podjętych w ramach osi VIII mają być: poprawa warunków eksponowania i propagowania elementów dziedzictwa kulturowego, zwiększenie dostępności infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost uczestnictwa społeczeństwa w kulturze. Zostaną one osiągnięte w ramach następujących typów projektów:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy obiektach i na obszarach zabytkowych i zespołach tych obiektów oraz w ich otoczeniu;
- Rozbudowa, przebudowa i remont niezabytkowej infrastruktury na cele działalności kulturalnej, edukacji artystycznej, archiwów,
- Zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej oraz realizacji prac konserwatorskich,

- Tworzenie i modernizacja wystaw stałych,
- Ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków,
- Konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji,
- Zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem,
- Rozbudowa, przebudowa i remont pomieszczeń lub obiektów z przeznaczeniem na magazyny studyjne.

Szczegóły dotyczące Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko można znaleźć na stronie [www.pois.gov.pl](http://www.pois.gov.pl).

### **Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 PROW 2014-2020**

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) jest wkomponowany w całościowy system polityki rozwoju kraju, w szczególności poprzez mechanizm Umowy Partnerstwa. Umowa ta określa strategię wykorzystywania środków unijnych na rzecz realizacji wspólnych dla UE celów określonych w unijnej strategii wzrostu „Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych danego państwa członkowskiego.

Celem głównym PROW 2014-2020 jest „poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.” Program będzie realizował sześć priorytetów wyznaczonych dla polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020:

1. Ułatwienie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

W ramach PROW 2014-2020 będzie realizowanych łącznie 15 działań, a pomoc finansowa ze środków Programu będzie skierowana głównie do sektora rolnego.

W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich kontynuowane będą w latach 2014-2020, działania przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości, odnowy i rozwoju wsi, w tym w zakresie infrastruktury technicznej, które będą realizowane m.in. poprzez działanie LEADER. Kontynuacja wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju (LEADER) ma wzmocnić oddolne inicjatywy społeczności lokalnych.

Działanie LEADER jest potencjalnym źródłem środków, m.in. do realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich. Działanie LEADER realizuje cel szczegółowy PROW 2014-2020 „wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich” w ramach priorytetu „wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich” poprzez wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (LSR).

Działania zgodne muszą być z Lokalną Strategią Rozwoju, która opracowywana i realizowana jest oddolnie przez społeczność – tzw. Lokalną Grupę Działania (LGD). W przypadku Gminy Koluszki jest to „Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej MROGA.”

W ramach LSR przewidziano wspieranie operacji mających na celu:

1. Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR,
2. Zakładanie działalności gospodarczej i rozwój przedsiębiorczości,
3. Dywersyfikację źródeł dochodu, w tym tworzenie i rozwój inkubatorów przetwórstwa,
4. Podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z zakładaniem działalności gospodarczej, rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów, w szczególności rolników i osób długotrwale pozostających bez pracy,
5. Podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych, a także innowacji,
6. Rozwój produktów lokalnych,
7. Rozwój rynków zbytu, z wyłączeniem targowisk,
8. Zachowanie dziedzictwa lokalnego,
9. Rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej,
10. Budowy lub przebudowy publicznych dróg, gminnych lub powiatowych, które umożliwiają połączenie obiektów użyteczności publicznej, w których świadczone są usługi społeczne, zdrowotne, opiekuńczo-wychowawcze lub edukacyjne dla ludności lokalnej z siecią dróg publicznych, albo skracają dystans lub czas dojazdu do tych obiektów.

Przytoczone powyżej cele operacji finansowych w ramach PROW wskazują na szeroką możliwość absorpcji tych środków na potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego i jego materialnej części. Dotyczy to nie tylko pkt 8 „Zachowanie dziedzictwa lokalnego”, ale i pozostałych, które w różnym stopniu przyczynić się mogą do promocji, rewitalizacji, czy wykorzystania gospodarczego obiektów i obszarów zabytkowych.

O pomoc ze środków PROW mogą się ubiegać osoby fizyczne i prawne zamieszkałe lub prowadzące działalność na obszarze działania LGD, w tym JST, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe i Kościoły. Wnioski przyjmuje, ocenia i wdraża lokalna grupa działania.

Kontakt: [www.arimr.gov.pl](http://www.arimr.gov.pl), [www.lodzkie.pl](http://www.lodzkie.pl), [www.mroga.pl](http://www.mroga.pl).

### **Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego EOG**

Innym rodzajem bezzwrotnej pomocy finansowej jest wsparcie ze strony mechanizmów finansowych – **Norweskiego Mechanizmu Finansowego** oraz **Mechanizmu Finansowego EOG**. Jest to trzecia edycja tego typu wsparcia przewidzianego na lata 2015-2021. Dedykowana jest nowym krajom członkowskim (w tym Polsce). Głównymi celami Mechanizmów Finansowych jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmocnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami – darczyńcami, a państwem beneficjentem.

Wnioskodawcami mogą być podmioty prywatne, czy też publiczne, komercyjne, bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce.

Wnioskodawca może złożyć wniosek po ogłoszeniu naboru wniosków. Nabór wniosków jest ogłaszany przez operatora. Ogłoszenie o naborze wniosków zawiera m.in. następujące informacje:

- dopuszczalna tematyka projektów,

- kwalifikowani wnioskodawcy,
- wielkość i poziom dofinansowania,
- kwalifikowalność wydatków,
- kryteria wyboru projektów,
- termin i miejsce składania wniosków,
- informacje na temat dokumentacji, które należy załączyć do wniosku.

Zgodnie z ogólnymi zasadami, nabór wniosków musi trwać minimum dwa miesiące. Termin ten może być dłuższy. Dla każdego z programów czas trwania naboru zostanie ustalony indywidualnie. Czas trwania naboru jest podany w ogłoszeniu o naborze.

Prace nad ustaleniem finalnych 5 sektorów priorytetowych, obejmujących 23 obszary programowe, które będą mogły otrzymać dofinansowanie, zostały zakończone po okresie konsultacji społecznych, ale nie zostały jeszcze formalnie zatwierdzone. Ogłoszenia o naborach wniosków można będzie znaleźć na stronie [www.eog.gov.pl](http://www.eog.gov.pl).